DAVID

LYNCH

Hogyan fogjunk nagy halat?

Meditáció,
tudat és kreativitás

Kalligram

David Lynch
Hogyan fogjunk nagy halat?
Meditáció, tudat és kreativitás

KALLIGRAM
Pozsony, 2007

A fordítás David Lynch Catching the Big Fish.
Mediatation, Consciousness, and Creativity
(New York, 2006, Jeremy P. Tarcher/Penguin)
c. műve alapján készült
Fordította Gerevich András

Copyright © 2006 by Bobkind, Inc.
Hungarian translation © Gerevich András, 2007
ISBN 978-80-7149-964-0

Tartalom

Előszó 8
Az első merülés 9
Fullasztó bohócmaskara 11
A kezdet 12
Művészélet 13
Az éjszakai kert 14
Függöny fel! 15
Film 16
Értelmezés 17
Körforgás 18
Ötletek 19
Vágy 20
Tudat 21
Az ötlet tolmácsolása 22
Los Angeles 23
Radírfej (Eraserhead) 24
Életritmus 25
Jógik 27
Bob's Big Boy 28
A világ legdühösebb kutyája (The Angriest Dog in the World) 29
Zene 30
Intuíció 32
Az egységes tér 33
A negyedik tudatállapot 34
Odaút 35
A modern és az ősi tudományok 36
Bárhol, bármikor 37
Identitás 38
A végső változat 39
Terápia 40
Álmok 41
Angelo Badalamenti 42
Hang 43
Szereposztás 44

Próba 46
Félelem 48
Együtt vagyunk 49
Twin Peaks 50
Sorozatok 51
A vörös szoba 52
Kérj tanácsot az ötlettől 53
Tesztközönség 55
Általánosítások 56
Sötétség 57
Szenvedés 58
Belső fény 60
Az arany torony 61
Vallás 62
Kábítószerek 62
Gyújtsd fel a fényt 64
Ipari szimfónia I. (Industrial Symphony No. 1) 65
Útvesztőben (Lost Highway) 66
Korlátok 67
Mulholland Drive 68
A doboz és a kulcs 69
A hely szelleme 70
Szépség 71
Textúra 72
Fa 73
Körülmények 74
Tűz 75
Világosítás 76
Straight Story 77
A filmművészet mesterei 78
Fellini 79
Kubrick 80
Inland Empire 81
A cím 83

Új munkamódszer 84
A rendező kommentárja 85
A film halála 86
Digitális technika fiatal rendezőknek 88
Digitális minőség 89
A film jövője 90
Józan ész 91
Tanács 92
Alvás 93
Ne add fel 94
Siker és kudarc 95
Horgászni mentem, már megint 96
Együttérzés 97
Tudatalapú oktatás 98
Igazi béke 100
Befejezés 101
Válogatott filmográfia 103
Idézett források 104
Néhány szó a szerzőről 105

ELŐSZÓ

Az ötlet olyan, mint a hal.
Ha megelégszel a kis halakkal, elég a sekélyesben horgásznod, de ha nagy halat akarsz fogni, mélyebbre kell menned.

Lent a mélyben a halak nagyobbak és tisztábbak. Hatalmasak és elvontak. És gyönyörű szépek.

Én azokat a halakat akarom kifogni, amelyeket a film nyelvére le tudok fordítani. De nagyon sok fajta hal él odalent. Van hal, amelyik az üzleti élethez jó, van, amelyik a sporthoz. Mindenre van hal.

Mindenre, hisz mindenhez kell valami, ami a mélyből jön a felszínre. A modern fizika ezt a szintet egységes térnek nevezi. Minél tágabb a tudatod, minél nyitottabb vagy, annál mélyebbre jutsz, közelebb a forráshoz, és annál nagyobb halakat foghatsz.

Harminchárom éve gyakorlom a transzcendentális meditációt, amely filmjeim, festményeim és egész életem gerince. Ezt az utat választottam, hogy minél mélyebbre merülhessek a nagy halak után kutatva. Ebben a könyvben meg szeretném veled osztani a tapasztalataimat.

AZ ELSŐ MERÜLÉS

Akit belső boldogság, belső öröm,
belső világosság hat át,
az a jógi a Brahmannal azonossá válik,
és elnyeri a tiszta tudat örök szabadságát.
Bhagavad-Gíta

Egyáltalán nem érdekelt, amikor először hallottam a meditációról. Még a kíváncsiságomat sem keltette fel. Azt hittem, időpocsékolás.

Aztán mégis felébresztette az érdeklődésemet egy mondat, miszerint „az igazi boldogság belül van". Először megtévesztőnek tűnt, mert nem árulja el, hol van az a „belül", és hogyan jutok oda. De igaznak csengett. Ekkor gondoltam, hogy talán a meditáció az az út, ami elvezet oda, ahol a „belül" van.

Utánanéztem, mi is a meditáció valójában, feltettem néhány kérdést, és eltűnődtem a különböző válfajain. Ekkor hívott a nővérem, és elmesélte, hogy ő fél éve a Transzcendentális Meditációt gyakorolja. Szokatlan volt a hangja, mintha megváltozott volna. Boldogabbnak tűnt. Nekem is ez kell, gondoltam magamban.

Végül elmentem a Los Angeles-i transzcendentális meditáció-központba 1973 júliusában, és megismerkedtem egy tanítóval. Szimpatikus volt. Doris Dayre hasonlított. Tőle tanultam meg meditálni. Megtanított egy mantrára, ami egy olyan gondolat, amit hangvibrációval keltesz életre. Nem az értelmén meditálsz, hanem egy nagyon egyedi hangvibráció.

Félrevont egy kis szobába, itt meditáltam először. Leültem, behunytam a szemem, elkezdtem a mantrát, és olyan érzés ragadott el, mintha egy liftben lettem volna, és a kábeleket hirtelen elvágta volna valaki. Bumm! Tiszta gyönyörbe zuhantam, valódi boldogságba. És ott voltam, benne. Ekkor a tanító azt mondta: - Jöjjön ki, lejárt a húsz perc! – Felkaptam a fejemet. - Már eltelt húsz perc?! – Pssszt – mondta, mert a többiek még meditáltak. Egyszerre volt ismerős, de új és erőteljes érzés. Végül úgy döntöttem, a legjobb szó az egyedi, mert semmihez nem tudtam hasonlítani.

Elvisz a tiszta tudat és tudás óceánjába. De ismerős, mert benned van, te magad vagy. És rögtön a boldogság érzése töltött el, nem a buta boldogságé, hanem a tömény szépségé.

Harminchárom év alatt egyszer sem hagytam ki egyetlen meditációt sem. Minden reggel és délután körülbelül húsz percet meditálok. Utána meg minden megy tovább a maga menetében. De a mindennapi teendők öröme fokozódik. Az ember jobban megérzi, mit kell tennie. Több örömöt ad az élet. És a rossz érzések gyengülnek.

FULLASZTÓ BOHÓCMASKARA

Könnyebb az égboltot egy kendőbe hajtogatni,
mint elnyerni az igaz boldogságot
az Én ismerete nélkül.
Upanisadok

Mielőtt meditálni kezdtem, sok mindentől féltem, sokat szorongtam. Depressziós és dühös voltam.

A dühömet gyakran az első feleségemen vezettem le. Már két hete meditáltam, mikor egy nap azt kérdezte: – Mi történt veled? – Egy pillanatra nem jött szó a számra. – Hogy érted? - kérdeztem végül. – Nem vagy dühös mostanában - magyarázta. Nekem még fel sem tűnt, hogy felszívódott a mérgem.

Ezt a depressziót és haragot hívom a Rossz Érzések Fullasztó Bohócmaskarájának. A maskara fullasztó, s a gumi, amiből készült, büdös. De ha elkezdesz meditálni és lemerülsz a mélybe, a bohócmaskara fokozatosan leolvad rólad. Ekkor döbbensz rá, milyen undorítóan büdös volt korábban. Mikor teljesen eltűnik, szabad vagy.

A düh, a depresszió és a bánat gyönyörű egy történetben, de a valóságban a filmrendezőre vagy a művészre méregként hat. Satuba szorítja a kreativitást. És ha ebben a satuban vagy, az ágyból is nehezen kelsz fel, nemhogy követni tudd az alkotóerő és az ötletek folyamát. Az alkotáshoz tiszta fej kell. Ki kell tudni fogni az ötleteket.

A KEZDET

Az életemet teljesen átlagemberként kezdtem, az Egyesült Államok északnyugati részén nőttem fel. Az apám kutató volt a Mezőgazdasági Minisztériumban, a fákat tanulmányozta. Ezért sokat jártam az erdőket. És egy gyerek szemében az erdő varázslatos. Kisvárosokban éltünk. Az életem helyszínei egy nagyvárosban egy-két tömböt tennének csak ki. Minden itt történt. Minden álmom, minden barátom ehhez a kicsi világhoz tartozott. A szememben ezért hatalmasnak és varázslatosnak tűnt. Rengeteg időm volt, amit barátokkal vagy ábrándozással tölthettem.

Szerettem festeni és rajzolni. És gyakran úgy gondoltam, ha az ember felnő, felhagy a rajzolással és a festéssel, és komolyabb dolgokkal foglalkozik. Tévedtem. Amikor kilencedikes lettem, Alexandriába költöztünk, Virginia államba. Egyik este a barátnőm háza előtt megismertem Toby Keelert. Elbeszélgettünk. Elmondta, hogy az apja festő. Először arra gondoltam, biztos szobafestő, de ahogy mesélt, lassan leesett, hogy képzőművész.

Ez a beszélgetés megváltoztatta az egész életemet. Addig inkább a természettudományok érdekeltek, de ott és akkor eldöntöttem, hogy én is festő leszek. És művészéletet fogok élni.

MŰVÉSZÉLET

A középiskolában olvastam Robert Henri The Art Spirit című könyvét, innen ismertem meg a művészélet lényegét. Nekem a művészélet azt jelentette, hogy teljesen a festészetért fogok élni, és mellette minden másodrendű marad.

Azt hittem, csak így juthatok mélyre, csak így fedezhetem fel, mi van odalent. Bármi, ami leterelt volna erről az útról, akkori logikám szerint, nem lehetett a művészélet része. Valóban, a művészélet szabadságot jelent. Bár azt hiszem, talán kicsit önzőnek tűnhet. Persze nem kell önzőnek lennie, a lényeg, hogy egy művésznek időre van szüksége.

Bushnell Keeler, Toby barátom apja, állandóan azt mondta: „Ha egy órát eredményesen akarsz festeni, négy zavartalan órát kell rászánnod."

Alapjában véve igaza is volt. Nem kezdesz el csak úgy festeni. Le kell ülnöd, és meg kell találnod azt az ötletet, ami aztán segít nekikezdeni és irányítja a kezedet. Addigra már az alapanyagokat elő is kellett készítened. Például ki kellett feszítened a vásznat. Néha már a festés előkészítése is rengeteg idő. És csak utána látsz a munkának. Az ötlet csak ahhoz kell, hogy elkezdhesd, hiszen, legalábbis nekem, utána minden az akció és reakció folyamatából következik, az építés és rombolás folyamatából. A rombolásból kerül elő, amit keresel, amit aztán felépíthetsz újból. A természetnek is nagy szerepe van benne. Ahogy különböző anyagokat párosítasz – mint amikor valamit a napon sütsz ki vagy egy olyan anyagot használsz, ami egy másikkal reakcióba lép – azok természetüknél fogva hatnak egymásra. Aztán újra le kell ülnöd és tanulmányoznod, mit alkottál, tanulmányoznod és tanulmányoznod, majd hirtelen azon kapod magad, hogy már fel is ugrottál a székből és fested is tovább. Ez az építő és romboló tett folytonos kölcsönhatásának az eredménye. Ez az akció és reakció.

Viszont, ha tudod, hogy félóra múlva máshol kell lenned, nem juthatsz el erre a pontra. A művészélet a szabadságot jelenti, azt, hogy elegendő idődd legyen arra, hogy a jó dolgok megtörténjenek veled. Túl sok idő másra nem is mindig marad.

Festő lettem, festettem és egy képzőművészeti egyetemre jártam. Nem érdekelt a film. Néha elmentem moziba, de valójában csak festeni akartam.

Egy nap a Pennsylvaniai Szépművészeti Akadémia egyik hatalmas műtermében ültem. A műterem fel volt osztva kis fülkékre. A saját fülkémben dolgoztam, úgy délután három óra lehetett. Egy éjszakai kertet festettem. Sok feketét használtam, és a sötétségben a növények zölden ragyogtak. Hirtelen a növények elkezdtek mozogni, és a szelet is hallottam. Nem valami kábszer miatt! Milyen fantasztikus, gondoltam, és azon töprengtem, hogy filmmel mozgásra lehet-e bírni a festményeket.

Minden év végén zsűrizték az absztrakt festményeket és szobrokat. Az előző évben egy szobrot adtam be, de most úgy döntöttem, egy mozgó festményt készítek. Készítettem egy szoborszerű vetítőfelületet, hatszor nyolc láb nagyot, és kivetítettem rá egy elég kezdetleges, stop motion technikával készült animációs filmet. A Hatan hánynak címet adtam neki. Azt hittem, ennyivel le is zárul a filmes pályám, mert egy vagyonba került megcsinálni - kétszáz dollárba. Egyszerűen nem engedhetem meg magamnak, gondoltam. De egy idősebb diák is látta a filmet és megkért, hogy neki is építsek egy ilyen „vásznat” amit hazavihet. Ez indította el végül a dominót. Innentől szabad volt az út. Majd lépésről lépésre, sőt ugrásról ugrásra, beleszerettem a filmezésbe.

FÜGGÖNY FEL!

Tudd, a Természet nem több
egy varázs-színpadnál,
ahol a nagy Anya a fővarázsló,
és a világ az ő részei által népesül be.
Upanisadok

Elvarázsol, magam sem tudom, miért, ha beülök egy moziba és a nézőtér elsötétül. Csend lesz, majd lassan felmennek a függönyök. Talán vörösek. És te belépsz egy másik világ kapuján.

És csodálatos, ha ez egy közös élmény. Akkor is csodálatos, ha otthon vagy, és előtted a mozi, de mégsem annyira jó. A legjobb, ha nagy a vászon. Ezen keresztül érdemes belépni a kapun.

FILM

A film nyelv. Ki lehet vele fejezni dolgokat: nagy és elvont dolgokat. És ezt imádom benne.

Nem mindig vagyok a szavak embere. Vannak emberek, akik költői lelkek, s nagyon szépen ki tudják magukat fejezni szavakkal. De a film egy önálló nyelv. És annyi mindent el tudsz vele mondani, mert idő és jelenetsorok állnak a rendelkezésedre. Rengeteg eszközöd van: párbeszéd, zene, hangeffektusok és még mennyi minden. Ezért olyan érzéseket és gondolatokat is ki tud fejezni, amire semmilyen más nyelv nem képes. Varázslatos médium a film.

Nekem már a gondolat is örömöt okoz, ahogy elképzelem, amint a képek és a hangok az időben és a jelenetek egymásutániságában összeolvadnak, és olyasvalami jön létre, ami csak a film nyelvén lehetséges. Nem csak a szavak vagy a zene összhatásáról van szó, hiszen rengeteg alkotóelem áll össze valami olyasmivé, ami korábban nem létezett. Történeteket mond el. Megteremt egy világot, és a nézőknek olyan élményben lesz részük, amit a látott film nélkül soha nem tapasztalhattak volna meg.

Amikor kifogok egy ötletet egy filmhez, annak filmes kifejezésmódjába szeretek bele. Azokat a történeteket szeretem, amelyek elvont tartalmakat hordoznak, a film pedig épp erre jó.

Egy filmnek meg kell állnia a saját lábán. Abszurdum, ha egy rendezőnek szóban is el kell magyaráznia, mit jelent a filmje. A film világát a rendező teremti meg, és az emberek jó esetben szeretnek belépni ebbe a világba. Nekik ez a világ valóságos. Amikor a néző megismeri, hogyan készült a film vagy mit jelent ez vagy az, a következő alkalommal, ha megnézi a filmet, ez a tudás már beépül a saját tapasztalatába. A film már nem ugyanaz. Nagyon fontos és értékes dolog szerintem, hogy ez a világ megmaradjon, és hogy ne mondjunk el bizonyos dolgokat, amik az élményt megtörhetik.

Semmi sem kell magán az alkotáson túl. Számos nagyszerű könyvet megírtak, és a szerzőik már régen halottak, kiásni őket nem lehet. De a könyv megmaradt, és a könyv álmokat ad és elgondolkoztat bizonyos dolgokon.

Vannak, akik néha azt panaszolják, hogy nem értették meg ezt vagy azt a filmet, szerintem viszont többet értenek belőle, mint gondolják. Mert az intuíció mindannyiunknak megadatott, ösztönösen megérzünk dolgokat.

Van, aki azt mondja, nem érti a zenét, de a leg-több ember az érzelmeivel éli meg, és tudják, hogy a zene elvont, nem feltétlenül ésszel kell felfogni, nem kell rögtön szavakkal értelmezni, csak hallgatni.

A film nagyon hasonlít a zenéhez. Lehet nagyon absztrakt, de az emberek érteni szeretnék, értelmet akarnak neki adni, amit szavakkal ki tudnak fejezni. És amikor ez nem megy, csalódottak. Pedig találhatnak mindenre magyarázatot, mélyen magukban, ha megpróbálnák. Ha megbeszélik a barátaikkal, hamarosan sokkal jobban átlátják, hogy egy dolog micsoda, és mi nem. A barátaikkal egyetérthetnek, vagy vitatkozhatnak, de hogyan lennének erre képesek, ha nem éreznék belül, mit is láttak valójában? Ebben az a legérdekesebb, hogy tényleg sokkal többet tudnak, mint gondolják. És azáltal, hogy e tudásuknak hangot adnak, az máris tisztábbá válik. Miután megnéztünk egy filmet, meg kell próbálnunk egy kissé világosabbá tenni azt a magunk számára, s oda-vissza, újra végig kell tárgyalnunk egymással. Mindennek a végeredménye pedig egy következtetés lesz. Egy érvényes következtetés.

Szeretem azt a mondást, hogy „a világ olyan, amilyennek látod." Szerintem a filmek is olyanok, amilyennek az ember látja őket. Ezért van az, hogy hiába ugyanaz minden kocka, minden jelenet, minden mondat, minden vetítés mégis más. A másság néha csak nagyon finoman érzékelhető, de létezik. A közönségen múlik. Van egy körforgás a film és a közönség között. Minden ember nézi, gondolkodik rajta, az érzelmeivel követi, és a saját értelmezésén dolgozik. És ez valószínűleg különbözik majd attól, amibe én eredetileg beleszerettem.

Ezért aztán nem tudhatod, milyen hatást vált ki egy film a közönségből. Ha viszont azon gondolkodnál, hogy milyen hatása lesz, hogy okoz-e fájdalmat, vagy ilyen vagy olyan érzést, akkor fel kellene hagynod a filmrendezéssel. Filmmé alakítod az ötleteket, amelyekbe beleszerettél, de hogy mi lesz belőlük a végén, azt soha nem tudhatod előre.

ÖTLETEK

Az ötlet gondolat. Olyan gondolat, ami tartalmasabb, mint először gondolnád. De abban az első pillanatban már ott a szikra. Ha egy rajzfilmben az egyik szereplőnek ötlete támad, egy villanykörte gyullad ki a feje felett. Egyik pillanatról a másikra gyullad ki, mint az életben.

Jó is lenne, ha az egész film az egyik pillanatról a másikra már ott is lenne a fejemben. De csak részekben, darabokban jön. Az első darab olyan, mint a rosettai kő. A puzzle-nak ez az a darabja, amire aztán a többi is épül. Az első darabbal jön a remény is.

A Kék bársonyban ez volt a vörös ajak, a zöld gyep és a dal, a Blue Velvet Bobby Vinton előadásában. A következő ötlet a fül volt a fűben. Így indult.

Beleszeretsz az első ötletbe, abba az első kis darabba, de ha az már megvan, a többi idővel köré épül.

VÁGY

Ha ötletre vágysz, a vágy maga a csali. Ha horgászol, türelmesnek kell lenned. A horogra akasztod a csalit és várszz. A vágy az a csali, amely a halakat, az ötleteket odacsalja.

Az a szép az egészben, hogy ha fogsz egy halat, ami tetszik, amit szeretsz, még ha kicsi is ez a hal – az ötletnek csak egy töredéke –, az első odacsalja a többit, és ők is bekapják a horgot. És ezzel már meg is tetted az első lépést. Hamarosan egyre több és több és több darab lesz, amiből végül az egész összeáll. De a vággyal kezdődik el.

TUDAT

A meditáció megmutatja a határtalant.
A határtalanság maga a boldogság.
Az apró dolgokban nincs boldogság.
Upanisadok

A kishalak a felszínhez közel úsznak, míg a nagyok lent a mélyben. Ha ki tudod tágítani a tavat vagy tartályt, amiben horgászol, azaz a tudatodat, nagyobb halakat foghatsz.

Mindez a következőképpen működik: minden emberben megvan a tudat tiszta és vibráló óceánja. Amikor meditálsz, ebbe a tiszta tudatba merülsz le. Belecsobbansz. És ez maga az öröm. Te is vibrálsz ettől az örömtől. Ha megismered a tiszta tudatot, megtöltöd élettel és kitágítod. Kibontakozik és növekedni kezd.

Ha a tudatod akkora, mint egy golflabda, és elolvasol egy könyvet, akkor csak annyit értesz meg belőle, amekkora a golflabda. Mikor kinézel az ablakon, annyit látsz meg, amekkora ez a golflabda. Amikor reggel felébredsz, csak golflabdányira leszel ébren. Ahogy telik a nap és teszed a dolgodat, a belső boldogságod is csak akkora lesz, mint az a golflabda.

Viszont ha ki tudod tágítani a tudatodat, ha növekedésre tudod serkenteni, jobban megérted az olvasott könyvet. Ha kinézel, többet látsz, amikor felébredsz, éberebb leszel, és ahogy telik a nap és teszed a dolgodat, a belső boldogságod is nagyobb lesz.

Mélyebbre merülve képes leszel kifogni az ötleteket. A kreativitás is erősebben áramlik. Olyan lesz tőle az életed, mint egy rendkívül izgalmas játék.

AZ ÖTLET TOLMÁCSOLÁSA

Számomra minden film, minden projekt egy kísérlet. Hogyan tudom ezt vagy azt az ötletet lefordítani a film nyelvére? Vagy úgy, hogy egy szék legyen belőle? Van egy ötleted, látod, hallod, érzed és tudod is, mi az. Mondjuk, elkezded kivágni fából, de valami nem stimmel. Gondolkodnod kell, ez a kiindulópont. Az akciót reakció követi, kísérletezned kell, hogy úgy érezd, minden stimmel a végén.

Amikor meditálsz, a gondolatáramlás intenzívebb lesz. A hatás-ellenhatás törvénye gyorsabban érvényesül. Egy ponton van egy ötleted, onnan eljutsz egy másik pontra, onnan egy harmadikra. Olyan, mint egy improvizációs tánc. Száguldasz, teljes gőzzel haladsz előre.

És ez nem csak látszat, nem csak olyan felszínes élettanács, hogy szagolj meg egy rózsát és szebb lesz az életed. Mert belülről jön. Mélyen belülről kell jönnie, és nőnie, növekednie. És akkor minden valóban megváltozik.

Lépj hát túl határaidon, tapasztald meg az Ént, a tiszta tudatot, és csak figyeld, mi történik.

LOS ANGELES

Los Angelesbe Philadelphiából költöztem, ahol öt évet éltem és elvégeztem a képzőművészeti egyetemet. Philadelphiát úgy is hívják, hogy a Testvéri Szeretet Városa, de amikor ott éltem, maga volt a pokol. Nem futotta sok szeretetre.

Éjjel érkeztem Los Angelesbe, ezért csak a következő reggel, amikor a San Vincente Boulevardon egy kis lakásból az utcára léptem, akkor láttam meg a fényt, amitől az egész lelkem izgalomba jött. Szerencsés vagyok, hogy ebben a fényben élhetek.

Szeretem Los Angelest. Tudom, sok ember, aki itt megfordul, mást sem lát, csak az egyformaság hatalmas tengerét. De ha egy ideig itt élsz, rájössz, hogy minden negyednek megvan a maga hangulata. Az éjszakai jázminillat és a gyönyörű idő még mindig a film aranykorát idézik. A fény ihletet ad és megtölt energiával. Még ha nagy is a szmog, van valami ebben a fényben, ami nem vakító, hanem káprázatos és szinte selymes. Nekem azt sugallja, hogy minden előttem áll és elérhető. Nem tudom, miért. Más ez a fény, mint máshol. Philadelphiában a fény még nyáron sem ilyen tiszta. A kezdetekben a fény miatt költöztek az emberek Los Angelesbe, ezért jöttek ide a filmesek. Még mindig gyönyörű hely.

A Radírfej a legspirituálisabb filmem. Senki sem érti, ha ezt mondom, pedig az.
A Radírfej ötlete egyre csak nőtt bennem és nem tudtam mire vélni. Kerestem a megfejtés kulcsát, hogy rájöhessek, mit is jelentenek ezek a képsorok. Persze, részben azért értettem, de nem tudtam, mi az, amitől egységes egész lesz. Sokat vívódtam. Aztán kinyitottam a Bibliát és olvasni kezdtem. És egy nap végül rábukkantam egy mondatra. Be is csuktam a Bibliát, mert ez volt az, amit kerestem, és már láttam is egyben az egészet. Összeállt a kép.

Nem hiszem, hogy valaha is el fogom árulni, mi volt az a mondat.

Ötven éve az emberek azt hajtogatták, hogy az élet egyre gyorsabb. Húsz éve is azt hajtogatták, hogy az élet egyre gyorsabb. Mert mindig úgy tűnik. Ma még inkább ez a benyomásunk. Bolondság. Ha sokat tévézel, és sok újságot olvasol, olyan érzésed lesz, mintha lemaradnál az egész világról.

Amikor öt éven keresztül a Radírfejen dolgoztam, azt hittem, meghalok. Azt hittem, az egész világ megváltozik, mire kész leszek vele. Mondtam is magamban: „Itt vagyok, bezárva ebbe a filmbe, amit be se tudok fejezni. Lemaradok a világról." Leszoktam a zenehallgatásról, tévét pedig azelőtt sem néztem. Nem akartam hallani, mi történik, mert csak olyan érzést keltett bennem, mintha haldokoltam volna.

Egy ponton már azt terveztem, hogy egy 25 centi magas bábot készítek Henryből, és karton díszletek között, egyszerűen stop motion technikával leforgatom a filmet. Azt hittem, csak így tudom majd befejezni, annyira nem volt semmi pénzem.

Aztán egy este az apám és az öcsém leültettek a nappaliban, ahol már majdnem sötét volt. Az öcsém és az apám mindketten felelősségteljes emberek. Beszélni akartak velem. Majdhogynem összetört bele a lelkem, mikor azt mondták, felejtsem el a Radírfejet és álljak munkába. Volt egy kislányom, felelősséggel tartoztam érte, ezért kérték, hogy menjek el dolgozni.

El is mentem dolgozni: kihordtam a Wall Street Journalt heti ötven dollárért. Eleget megspóroltam ahhoz, hogy leforgathassam a megmaradt részeket és befejezzem a filmet. És elkezdtem meditálni. Jack Nance, a színész, aki Henryt alakította, három évet várt rám és a fejében életben tartotta Henryt. Van egy jelenet, amikor Jack bemegy egy ajtón, de csak másfél évvel később vettük fel, ahogy a túloldalon ki is jön. Azon tűnődtem, hogy ez hogy történhetett meg? Nem esett szét. Hogy maradhatott ilyen hosszú ideig egyben? De Jack várt és a fejében ott várt a megformált figura is.

Amerikában van egy mondás: „Tartsd a szemed a fánkon, és ne a lyukat figyeld a közepén." Ha képes vagy a fánkon tartani a szemed és elvégezni a munkádat, mindent megtettél, amit megtehetsz. Mert a világon önmagadon túl semmi felett nincs hatalmad. Viszont ha beleéled magad a dolgokba, a legjobbat hozhatod ki belőlük.

Nem maradsz le az életről. Persze nem garantálja a sikert sem a meditálás, sem a Wall Street Journal kihordása. Viszont ha koncentrálsz és meditálsz, és még ha körülötted nem is változik meg semmi sem, az megváltozik, ahogy a világot látod és megéled, és minden jobbra fordul.

JÓGIK

Amikor először láttam képeket meditáló jógikról egy könyvben, ahogy az indiai erdőkben törökülésben ülnek, nem tudtam levenni a szememet róluk. Az arcuk keltette fel a figyelmemet. Nem tűnt úgy, mintha az idejüket pocsékolnák. Az arcukból sugárzott, hogy tudnak valamit, amit én is tudni akartam, de nem tudtam, mi lehet az. Ez ragadott meg. Erő és méltóság, és a félelem teljes hiánya sugárzott belőlük. Az arckifejezésükből vagy játékosságot vagy szeretetet, vagy hatalmat és erőt olvastam ki.

Ereztem, hogy a megvilágosodásuk valódi lehet, bár nem tudtam még, mi is az valójában. Rájöttem, hogy csak úgy fejthetem meg, ha én is magamba merülök és megvárom, mi lesz az eredménye. Mert tudtam, hogy ez nem történhet meg magától, olyan felszínesen éltem Los Angelesben.

BOB'S BIG BOY

A hetvenes évek közepétől a nyolcvanas évek elejéig szinte mindennap a Bob's Big Boy nevű étterembe jártam és egy tejturmix fölött gondolkodtam.

Biztonsággal tölti el az embert, ha az ember egy gyorsétkezdébe járhat gondolkodni. Iszogatod a kávét vagy a tejturmixot, és abban a tudatban látogathatsz el idegen és sötét világokba, hogy az étkezde biztonságába bármikor visszatérhetsz.

A VILÁG LEGDÜHÖSEBB KUTYÁJA
(THE ANGRIEST DOG IN THE WORLD)

A világ legdühösebb kutyája egy képregény. Még a Radírfejen dolgoztam, amikor rajzoltam egy kutyát. Nagyon dühös volt. Néztem, és azon tűnődtem, miért olyan dühös.

Egy négykockás képregénnyé nőtte ki magát, amiben a kutya meg se mozdult. Három kockában nappal volt, a negyedikben éjszaka. Az idő tehát telt, de a kutya nem mozdult. Rádöbbentem, hogy a környezetében rejlik a dühének az oka; a kutya dühét az váltja ki, ami körülötte történik. Talán kihallatszik ez-az a házból. Vagy talán a kerítés túloldalán történt valami. De lehet, hogy az időjárás az oka.

Végül arra a következtetésre jutottam, hogy ami a házból kihallatszik, az van rá a legnagyobb hatással. És ez érdekes kiindulópontnak tűnt. A házból kijönnek a beszéd-buborékok, miközben a kutya kint van. És ami kihallatszik, az majd mosolyt varázsol az olvasó arcára.

Az L. A. Weekly közölni akarta. Végül kilenc éven át közölték is. Néhány évvel később a Baltimore Sun is átvette. Minden hétfőn ki kellett találnom, mi legyen a buborékokban. Beolvastam a telefonba. Nem mindig én írtam bele a szavakat, és gyakran nem tetszett, ahogy a szöveg kinéz, ezért a végén átvettem ezt a feladatot.

A szerkesztő, aki először elfogadta, átment egy másik laphoz, így több szerkesztővel is dolgoztam. A kilencedik év végén ugyanaz a szerkesztő jött vissza. Megkért, hogy hagyjuk abba, mert már minden bőrt lehúztam róla.

ZENE

Az Elefántemberen dolgoztam, amikor egy nap a rádión meghallottam Samuel Barbertől az Adagio vonószenekarra című darabot. Beleszerettem, és rögtön tudtam, hogy ez fog szólni a film utolsó jelenete alatt. Megkértem Jonathan Sangert, a producert, hogy szerezze meg. Kilenc lemezzel tért vissza. Mindegyiket végighallgattam, és azt mondtam: - Nem, egyáltalán nem ezt hallottam. - Mind a kilenc teljesen más volt. Elment hát újból és vett még többet. Végül meghallgattam André Previn verzióját, és azt mondtam: – Ez az! - Persze ugyanazt a kottát zenésítették meg mindegyik lemezen, de abba szerettem bele, ahogyan ő dolgozta fel.

A zenének házasságra kell lépnie a képpel, hogy fokozza a hatást. Nem nyomhatsz alá bármit, hogy majd úgyis működik, még ha az éppen az egyik kedvenc számod is. Mert lehet, hogy semmi köze nincs a jelenethez. Ha zene és kép harmonizálnak, azt érzed. Lendületbe jön az egész, s valami olyasmi történik, ami, „az egész több, mint a részek összessége”-féle elvnek felel meg.

INTUÍCIÓ

Tudd azt, amit megismerve az ember
az egész világot megismeri.
Upanisadok

Az élet tele van absztrakciókkal, elvont dolgokkal, amiket csak ösztönös megérzésünk segítségével érthetünk meg. Az intuíciónk segítségével érzünk rá a megoldásra: látjuk és tudjuk. Az intuíció egyszerre érzelem és értelem. A filmrendezés alapja.

Hogyan érzed meg, hogy mikor jó valami, mikor működik? Mindenki ugyanazokkal az eszközökkel dolgozik: a kamera és a filmtekercsek, a világ és a színészek. Abban viszont hatalmas a különbség, hogyan illesztik össze ezeket a részeket. Itt lép be az intuíció.

Úgy gondolom, hogy az ember a meditáció során tágíthatja és finomíthatja a megérzésekre való képességét. Mindnyájunkban megvan a tudat óceánja, ami egyszerre a megoldások óceánja is. Ha lemerülsz a tudat óceánjába, felélénkíted azt.

Nem konkrét megoldásokért merülsz alá, hanem azért, hogy felélénkítsd a tudatod óceánját. Ezáltal erősödik a megérzésekre való képességed és így találod meg a problémák megoldásának a módját: ráérzel, ha valami nem stimmel egészen, és arra is rájössz, mit kell tenned, hogy a hibát kijavítsd. Ahogy e képességed erősödik, úgy mennek egyre könnyebben a dolgaid.

AZ EGYSÉGES TÉR

A tudat határtalan óceánjából lett a fény,
a víz és az anyag.
Ebből a háromból lett minden.
Így keletkezett a világegyetem,
ahogy a határtalan tudat óceánja folyamatosan,
önmagában osztódik.
Upanisadok

A tiszta tudat óceánját, amiről Maharishi Mahesh Jógi beszélt, a modern tudomány egységes térnek nevezi.

Amikor Maharishi 1959-ben megérkezett az Egyesült Államokba, a kvantumfizika még nem fedezte fel az egységes teret. Ezért az emberek csupán azt mondták erre, hogy „badarság az egész - valami teret keresnek, ami mindennek az alapja, de ez a tér nem létezik, hiszen senki sem tudja bizonyítani, hogy valóságos." Később, úgy harminc évvel ezelőtt, a kvantumfizikusok megtalálták ezt a teret. Befelé haladtak az anyagban, egyre mélyebbre és mélyebbre és mélyebbre, míg egy nap ott nem volt az egységes tér. Akkor már a természettudósok is azt mondták, mint például Dr. John Hagelin, hogy igaz, minden létező dolog ebből a térből származik.

Így ér össze az ősi és a modem tudomány.

A védikus tudomány - a tudat tudománya – a természet törvényeivel és a világmindenség szerkezetével foglalkozik, azzal, hogy hogy áll össze az egész. A védikus tudomány a tiszta tudat óceánját Átmannak, azaz Én-nek nevezi. „Ismerd meg önmagadat!" De hogyan? Nem ismered meg önmagadat azáltal, ha tükörbe nézel. Nem ismered meg önmagadat, ha leülsz és elbeszélgetsz magaddal. Pedig ott van az Én benned; belül, legbelül.

A transzcendentális meditáció egyszerű és könnyen elsajátítható technika, amely által bárki magába merülhet, hogy megismerje az elméje és a lelke mélyebb rétegeit, és lemerülhessen a tiszta tudat óceánjába, az egységes térbe, az Énbe.

Nem az számít, hogy az ember ezt a teret felfogja és megértse, hanem a merülés megtapasztalása a lényeg. Amikor lemerülsz és eljutsz a tiszta tudatig, átéled és élettel töltöd meg, kibontakoztatod magadban, és onnantól magától növekszik, magától tágul. A tudat tágításának végső fokozata a megvilágosodás, az a végső cél, aminek lehetősége mindnyájunknak megadatik.

Már sokan megtapasztalták a transzcendálást, de nem feltétlenül tudnak róla. Elalváskor is megtapasztalhatod, amikor még ébren vagy, de már érzed a zuhanást, és talán egy kis fehér fényt is látsz, és eláraszt egy pillanatnyi boldogság. És azt mondod magadban, hogy „hű a szentségit!". Mikor az egyik tudatállapotból a másikba süllyedsz – mint például az ébrenlétből az álomba –, egy résen haladsz át. És ezen a résen keresztülhaladva vagy képes átlényegülni.

Úgy képzelem el, mint egy kör alakú, fehér szobát, sárga, vörös és kék függönyökkel, amelyek elfedik a fehér falat. A függönyök a tudat három állapotát jelképezik: az ébrenlétet, az alvást és az álmodást. Minden függöny között van egy rés, és itt látod meg a fehér falat, a Teljességet, a tiszta öröm tudatállapotát. Ezen a kis fehér résen keresztül tudsz átlényegülni. Így jutsz tovább a következő tudatállapotba. Valójában a fehér szoba végig ott van körülötted, csak a függönyök a nagy részét eltakarják. Itt is itt van, meg ott is: mindenhol. És néha, anélkül, hogy tudnának róla, az emberek átlényegülnek. A Transzcendentális Meditációval a tudat éber állapotából bármikor megláthatod a fehér falat, amikor leülsz és meditálsz. Ez a szép az egészben.

ODAÚT

Egyedül az Átman,
a tudatosság legegyszerűbb formája érdemes arra,
hogy lássuk, halljuk,
elmélkedjünk rajta és felfogjuk.
Upanisadok

A meditáció néhány változata csak elmélkedés vagy üres koncentrálás: nem jutsz a felszínnél mélyebbre. Nem lényegülsz át, nem jutsz el a tudat negyedik állapotába, és nem éled át az örömöt. Csak a felszínen maradsz.

A relaxációs technikák egy picit mélyebbre juttathatnak. És ez persze nagyon szép, mintha masszírozna valaki. De nem transzcendálás. Az más, az teljesen egyedülálló élmény, amit meg sem közelít semmi.

Amikor elmerülsz, az Éned mélyére jutsz, és az igaz boldogságot találod meg ott. Egy határtalan és hatalmas, tiszta óceán vár, ami maga az öröm: testi, érzelmi, szellemi és lelki boldogság, ami mélyen belül kezd el az emberben növekedni. Minden, amiről korábban azt hitted, hogy a halálba kerget, egyre jelentéktelenebb lesz. A film világában rengeteg a stressz, rengeteg a szorongás és a félelem. De ha meditálsz, az élet sokkal inkább olyan lesz, mint egy játék, egy rendkívül izgalmas játék. És az alkotóerő csak úgy áramlik. Mert ez maga a kreativitás óceánja. Ugyanaz a kreativitás, amiből minden létező dolog származik. Bennünk van.

Miért ilyen könnyű mindez? Mert az elme természetéből ered, mert a szellem a mélyebb boldogság után vágyik. Ez a vágy a legtermészetesebb. És minél mélyebbre jutsz, annál kreatívabb vagy, majd eléred a tökéletes, százszázalékos tiszta örömöt. A transzcendentális meditáció az az eszköz, ami segít a mélybe merülni. De maga a tiszta öröm tudatóceánjának a megtapasztalása az, ami képessé tesz majd mindenre.

Egyre több és több olyan természettudományos eredmény születik, amely azt bizonyítja, hogy a transzcendálás és annak eredményei is valódiak. Az emberi agy EEG (elektroenkefalográfiás) hullámainak mérésével ki lehet mutatni a transzcendálás folyamatát, be lehet bizonyítani, hogy a meditáló ember belép a tudat negyedik állapotába. Ennek élő szemléltetések során is tanúja lehettem, amikor Dr. Fred Travis ideggyógyászt elkísértem előadókörútjain.

Amikor zenét szerzel, az agyad egy bizonyos részét használod. Amikor beszélsz, egy másik részét. Amikor énekelsz, megint másikat. Amikor számolsz, úgyszintén. De ha a teljes agyadat szeretnéd használni, transzcendálnod kell. Amikor átlényegülsz, mindig magaddal hozol egy részt a transzcendens tudatból, amikor mondjuk egy matematikai egyenletet kell megoldanod, vagy énekelsz, vagy bármi mást csinálsz. Az elmédben megmarad ez a koherencia, mindegy, mit csinálsz.

Ez a holisztikus tapasztalat; ez a teljes agyműködés. És minél többször tapasztalod meg az egységes teret, annál állandóbbá válik ez az állapot, mert a tudatod kitágul. Nem az egyik napról a másikra valósul ez meg, hanem fokozatosan. A védikus tudomány mindig is azt állította, hogy ez a tér létezik, és hogy az ember megtapasztalhatja. Manapság pedig a modern természettudományok is lépésről lépésre ezt igazolják.

Bárhol lehet meditálni. A repülőtéren, a munkahelyeden, ott, ahol éppen vagy.

Általában reggeli és vacsora előtt szoktam meditálni. De amikor forgatok, munka előtt és ebédidőben is. És ha még így sem meditáltam eleget, akkor forgatás után is elvonulok meditálni.

Több olyan helyen voltam, ahol rajtam kívül senki nem meditált, és meglepett, hogy az emberek milyen készségesen állnak hozzá. Megkérdezem, merre találok egy csendes szobát, és mindig nagyon kedvesen megígérik, hogy nemcsak csendes szobába vezetnek, hanem még a nyugalmamra is vigyáznak. Elvonulok és már meditálok is.

Annyi időt pocsékolunk felesleges dolgokra. A meditálás, miután rutinná válik, a legtermészetesebb része lesz a mindennapoknak.

IDENTITÁS

A meditáció lényege: egyre inkább önmagad leszel.

Szeretem a franciákat. A világon a filmművészet legnagyobb rajongói és védelmezői. Odafigyelnek a filmesekre és a filmesek jogaira, és hisznek a rendezőben, ezért rábízzák, milyen legyen a film végső változata. Szerencsés vagyok, hogy néhány francia produkciós irodának tetszenek a filmjeim és támogatnak is.

Nem mindig volt ez így. A Dűnénél nem volt beleszólásom a vágásba. És nagyon, nagyon elszomorított, amit csináltak vele, mert úgy éreztem, hogy eladtam magamat. Ráadásul a film még a mozikban is megbukott. Ha azt teszed, amiben hiszel, és kudarcot vallasz, az egy dolog, még békében élhetsz önmagaddal. De ha nem a hited szerint cselekedtél, az olyan, mintha kétszer is meghaltál volna. Nagyon, nagyon fájdalmas.

Teljesen abszurd, hogy egy rendező nem rendelkezik teljesen a saját filmjével, hogy nem csinálhatja meg úgy, ahogy azt szeretné. De ebben a szakmában ez gyakran van így.

Festőként kezdtem, és egy festőnek nem kell ilyen problémák miatt aggódnia. A festő megfest egy képet, és senki nem megy oda hozzá, hogy más kékkel fesse. Nevetséges azt gondolni, hogy a film jobb lesz, ha kívülről valaki belenyúl.

Ha egyszer téged bíztak meg azzal, hogy a filmet megrendezd, akkor kötelességük lenne azt is megengedni, hogy olyan filmet csinálj, amilyet akarsz. A rendezőnek kell döntenie a film minden egyes részéről, minden szaváról, minden hangjáról, minden apró részletről a film készítésének teljes ideje alatt. Különben nincs, ami egybetartsa. Lehet, hogy pocsék lesz a film, de legalább a rendező maga baltázta el.

A Dűne ezért volt számomra hatalmas kudarc. Tudtam, hogy baj lesz, amikor lemondtam az utolsó vágás jogáról. Reméltem, hogy működni fog, de nem működött. A végeredmény nem olyan lett, amilyennek én akartam, és ez szomorú.

De most jön a lényeg. Ha meditálsz, és belülről elönt az öröm, akkor már a kudarc sem fáj annyira. Áteshetsz hasonlóan rossz tapasztalatokon, túléled. Pedig sok más ember belehalt már. Úgy döntöttek, soha többet nem akarnak filmet rendezni.

TERÁPIA

Egyszer felkerestem egy pszichiátert. Egy rossz szokás miatt, ami teljesen az életem részévé vált, úgy gondoltam el kellene mennem egy pszichiáterrel beszélni. Amikor beléptem a rendelőjébe, rákérdeztem: – Ön szerint egy terápia valamilyen módon károsíthatja a kreativitásomat? - Mire ő azt felelte: – Nos, David, őszintén szólva, igen.– Elbúcsúztam hát tőle, és hazamentem.

Imádom az álmok logikáját, szeretem, ahogy egy álom kibontakozik. De szinte soha nem kaptam ötleteket az álmaimból. A zenéből vagy egy egyszerű sétából is több ötletet tudok meríteni.

Amikor a Kék bársonyt írtam, nagyon megszenvedtem a forgatókönyvvel. Összesen négyszer írtam át. És még a végén is maradt vele elég bajom. Aztán egy nap egy irodában ültem, éppen át kellett volna mennem a szomszéd irodába egy megbeszélésre. Egy titkárnő volt még ott, akitől gyorsan papírt és tollat kértem, mert hirtelen eszembe jutott az előző esti álmom. És meglett a megoldás. Három apróság jött elő, amit a filmben felhasználtam, és ezzel megoldottam a problémás részeket. Ez volt az egyetlen alkalom, hogy ez megtörtént.

Angelo Badalamentivel a Kék bársony forgatásán találkoztam, és azóta minden filmem zenéjét ő szerezte. Olyan, mintha testvérek lennénk.

Szeretek munka közben melléülni a zongorapadra. Én beszélek, ő játszik. A szavaimat zenésíti meg. Néha persze nem érti meg a szavaimat, és akkor nagyon gyengén játszik. – Nem, nem, nem, Angelo, nem! - mondom ilyenkor neki. És aztán én is egy kicsit máshogy fejezem ki magamat, és ő is máshogy játssza. – Nem, nem, nem, Angelo, nem! - mondom neki újból, és újra máshogy próbálom megfogalmazni a mondanivalómat. A folyamat során egyre jobban rám hangolódik, megérti, mit akarok, és ekkor felkiáltok: – Ez az! Megvan! - És ekkor csodálatos zenét varázsol a zongorából, most már a helyes ösvényen haladva, végig. Nagyon szórakoztató munka. Ha Angelo a szomszédom lenne, minden nap leülnék vele zenét szerezni. De ő New Jersey-ben él, én meg Los Angelesben.

HANG

Néha meghallok valami zenét, és a fejemben rögtön nászra kel a forgatókönyv egyik jelenetével. Forgatás közben sokszor meghallgatom fülhallgatón, miközben folyik a munka. A zene igazolja, hogy a jelenet megfelelően alakul, például hogy jó-e az üteme vagy megfelelő-e a világosítás. Ez is egy eszköz, ami abban segít, hogy az eredeti ötletemtől ne szakadjak el, ami igazolja, hogy még mindig azt követem hűségesen. Ezért jó, ha már a legelején tudod, milyen zenét akarsz, mert segít felismerni, hogy a jelenet működik-e.

A hang sokat hozzáad egy film hangulatához. Hogy egy szobabelső a megfelelő módon jelenjen meg, hogy a külső felvételek is visszaadják a megfelelő atmoszférát, vagy hogy egy párbeszéd úgy szóljon, ahogy elképzeled, ahhoz úgy kell kezelni a hangot, mintha hangszeren játszanál. Sokat kell vele kísérletezni, hogy eltaláld. Általában a vágás után sikerül. Ám a forgatás során akkor is megpróbálom végiggyűjteni, ahogy én hívom, a „tűzifát". Hogy jó sok dolog legyen felhalmozva, amihez hozzányúlhatok és amit kipróbálhatok. Egyetlen hangot kell hozzáadnod, hogy azonnal észrevedd: na, ez így nem működik.

A választás nem azon múlik, mennyire csodálatos egy színész, mert arra kell a szerepet ráosztanod, akire ráillik, mintha rá írták volna.

A szereplőválogatás során nem szeretem a színésszel a forgatókönyvet olvastatni. Felesleges kínszenvedés szerintem, és semmit nem tanulok belőle. Arra ösztönöz, hogy próbáljunk és utasításokat adjak. Hosszú idő lenne ezt minden színésszel végigjátszani. Ezért csak beszélgetni szeretek velük, és közben megfigyelem őket. A fejemben beleképzelem őket a forgatókönyvbe társalgás közben. Néhányan egy bizonyos pontig megfelelnek, de aztán annyi. Mígnem az egyikükkel látom magam előtt az egész filmet leforogni, és akkor már tudom, hogy ő lesz az.

A Kék bársonyban Johanna Ray-jel válogattuk a szereplőket. Mindenkinek Dennis Hopper jutott az eszébe. De rögtön el is vetettük, mondván: – Nem, nem, Dennis-szel nem lehet együtt dolgozni. Nagyon rossz formában van, csak baj lenne vele. – Egyre csak kerestük a megfelelő szereplőt. Erre egy nap megkeresett Dennis ügynöke, hogy Dennis már leszokott az anyagról és a piáról, és már szerepelt is egy filmben, beszéljek csak annak a rendezőjével, ő majd igazolja. Ezután Dennis is felhívott: – Nekem kell Frank-et játszanom, mert én vagyok Frank. – Ez a lehetőség felizgatott, de meg is ijedtem tőle.

Néha már az elejétől fogva tudom, kit keresek. A Mulholland Drive egyik szereplője is ilyen volt. Este fél nyolc körül a titkárnőmnek diktáltam. Gyönyörű nő. És azon kaptam magam, hogy a kiejtésemet eltorzítom. Úgy beszéltem, mint a cowboy a Mulholland Drive-ban. Kijött belőlem. Még egy ideig folytattam, majd rájöttem, hogy a barátom, Monty Montgomery tökéletesen alakítaná a szerepet. Pedig nem is színész. Noha valójában színész, kiváló színész. Tökéletesen ráillett a szerep.

Néhány színésszel rendszeresen dolgozom, mint például Kyle MacLachlannel. Szeretem Kyle-t, kicsit olyan, mintha a saját alteregóm lenne. De a kiindulópont nyilvánvalóan az, hogy a szerep választja a szereplőt. Ez a legfontosabb. Ezért hiába vagyunk jó barátok, ha nem illik a szerepbe, nem ő kapja meg.
Az is érdekes, hogy amikor egy színésszel együtt dolgozol, egy konkrét szerepre választod őt. De később, mondjuk ebéd közben felfedezed egy másik oldalát is, amit megjegyzel magadnak. Amikor pedig új szerep kerül szóba, és valaki azt mondja: – Nem, Kyle ezt nem tudná eljátszani –, te ismered már a színész másik oldalát is, és azt feleled: – De igen, el tudná.

Ha próbálsz, teljesen mindegy, honnan kezded. Összegyűjtöd a színészeidet, és kiválasztod azt a jelenetet, ami szerinted a legjobban kifejezi a szerepeket. Megtartod a próbát, bárhol is kell megtartanod. Próbálni mindenhol lehet.

Aztán megbeszélitek. Ezeknek a beszélgetéseknek gyakran nincs sok értelme egy kívülálló számára. Számomra és a beszélgetőpartnereim számára viszont igen. Érzed, ahogy összeáll az egész. Amikor legközelebb próbáltok, már egy lépéssel közelebb lesztek. Utána még közelebb.

Eleinte sokat beszéltek. Sok mindent elmondhatsz, néha furcsa vagy ostoba szavakkal. De egy idő után bizonyos színészekkel már fél szavakból is megértitek egymást. Saját nyelvetek lesz. Én például, ha azt mondom „több szelet", úgy értem „legyél titokzatosabb". Van benne valami idétlen. De lassan eljuttok oda, hogy egy mozdulatból vagy fél szóból is rögtön értitek egymást. Ha ezt a színészek már a próba elején megtanulják, követni tudnak. Onnantól már sima az út. És a tehetségüket a jó irányba viszik. Mindenkire igaz ez, akivel dolgozol. Ha próbáról beszélünk, általában a színészekre gondolunk. Pedig a teljes stábbal is próbál a rendező. Az egésznek az a célja, hogy mindenki legyen együtt, és tudja, milyen úton fog haladni a munka, milyen utat szabtak ki az eredeti ötletek.

Például a kellékes is hoz egy csomó dolgot, de egyik sem stimmel, ezért mondasz neki ezt-azt, és rögtön megérti, hogyan képzelted el, és mikor másodszorra hoz dolgokat, azok már majdnem jók. Akkor megint beszélsz vele, újra elmegy, és harmadszorra már azzal tér vissza, amit kerestél. Az egész akció és reakció kérdése. A lényeg, hogy beszélgessetek.

Ez a stábon belül mindenkivel így működik, hiszen a film minden összetevője fontos, ha azt akarod, hogy a végeredmény szét ne essen. Mindig ugyanaz a folyamat játszódik le. Elkezdesz próbálni, és teljesen mindegy, mennyire vagytok távol a céltól. Valahol el kell kezdeni. És lehet, hogy azt mondod „Jesszusom, még sehol nem vagyunk!" (Persze ezt csak magadban mondod.) A próba során viszont mindenkivel beszélsz, és lassan egyre közelebb és közelebb és közelebb kerültök. Elég elvont folyamat, de végül mindenki egy irányba halad. Előbb-utóbb mindenkinek a fejében kigyullad a villanykörte. És azt mondják: - Azt hiszem, már értem! - Aztán jön a következő próba. És mivel nem akarod az egészet tönkretenni, pihenteted egy kicsit, amíg el nem kezdesz forgatni.

Mindig az eredeti ötlet van a fejedben - a hangulat, a szereplők. A megbeszélések és a próba, az újabb megbeszélések és újabb próba folyamán végül ott is fogsz kikötni. Miután mindenki ráérez a helyes irányra, együtt haladnak veled, és az eredeti ötletben szereplő dolgokkal az út sima, olyan, mint egy folyó áramlása. Így működik ez.

Hallottam rendezőkről, akik üvöltenek a színészeikkel, és olyanokról is, akik valami trükkel hozzák ki belőlük a megfelelő alakítást. Van, aki a munkát úgy próbálja kézben tartani, hogy a többieket félelemben tartja. Szerintem ez elég nevetséges, sőt, szánalmas ostobaság.

Ha az emberek félnek, nem akarnak dolgozni. Manapság sokan érzik magukat megfélemlítve. A félelemből gyűlölet lesz, és gyűlölni fogják a munkát. A gyűlöletből meg harag, és akkor haragudni fognak a főnökükre és a munkájukra.

Ha félelemkeltéssel tartanám kézben a stábot, jó, ha a mostani munkám egy százalékát el tudnám végezni. Az egész folyamatnak a közös öröme is odalenne. Mert fontos, hogy öröm legyen a munka. Úgy, mint az élet, amit élvezni kell, mint a farkukat csóváló kiskutyák. Az életünknek csodálatosnak és nagyszerűnek kellene lennie.

Ha egy cég nem a félelemkeltésre alapozna, hanem minden munkatársának lehetőséget adna az elmélyülésre, növekedne az emberek energiája és az intelligenciájuk is, és akár ingyen is vállalnának túlórákat. Kreatívabbak lennének. Hatalmasat fejlődhetne ezáltal a vállalat. Akár így is lehetne. De nem így van, pedig olyan könnyű lenne.

Azt akarod, hogy munka közben a stáb is elégedett legyen, miközben együtt haladtok az úton. Ehhez az kell, hogy csapatként tudjatok a részletekre figyelni. Egyszerre csak egy valamire, nem egymillió különböző dologra, mert az csak szétzilál. Erősödni fog ez a képesség, ha az emberek meditálni kezdenek és elmerülnek magukban.

Van egy szólás: „A figyelmed életet ad." Ha egyetlen dologra koncentrálsz, az olyan, mintha azt mozgatni és a szellemeddel befolyásolni tudnád. Ha elmondod, hogy „ezt és ezt fogjuk ma csinálni, itt vagyunk most és ide szeretnénk eljutni", a munka könnyebb és eredményesebb lesz, a csapat pedig boldogabb.

Az ötletek a legfurcsább módon bukkannak fel, ha odafigyelsz. Néha forgatás közben történnek dolgok, amiktől beindul a fantáziád.

Amikor a Twin Peaks bevezető részét forgattuk, az egyik díszletmunkás Frank Silva volt. Franket távolról sem a Twin Peakshez találták ki. Ám egy nap Laura Palmer otthonában forgattunk. Frank a bútorokat tologatta Laura hálószobájában, én meg az ebédlőben voltam a ventilátor alatt. Egyszer csak egy női hangot hallottam: – Frank, ne told az öltözőasztalt az ajtó elé. Ne zárd be magad a szobába.

Elképzeltem Franket a szobában. Befutottam és megkérdeztem: - Frank, te színész vagy? - Mire ő azt felelte: - Igen, tulajdonképpen színész lennék. - Mert Los Angelesben mindenki színész. De talán az egész világon mindenki az. – Frank, benne leszel ebben a jelenetben! - mondtam neki.

Először felvettük az üres szobát, kétszer Frank nélkül, majd harmadszor Frankkel, amint mozdulatlanul fekszik az ágy lábánál. De nem tudtam, mire volt jó, hogy mindez mit jelentett. Aznap este lementünk a földszintre forgatni, Laura Palmer édesanyját vettük fel, amint a díványon fekszik szomorú, gyötrődő tekintettel. Hirtelen, mintha látna valamit, sikítva felpattan. Sean, az operatőr, a kamerával követte az arcát és a tekintetét: úgy tűnt, kiváló munkát végez. Mondtam is, hogy: – Ennyi. Remek, tökéletes! – Mire Sean felkiáltott: – Nem, nem, nem, dehogyis.

– Mi a gond?

– Valaki van a tükörben.

– Ki van a tükörben?

– Frank.

Ilyen dolgok eshetnek meg, és ez megindítja a fantáziádat. Egyik dolog a másikhoz vezet, és ha engeded, valami teljesen új tárulhat fel előtted.

Imádok más világokba utazni és imádom a rejtélyeket. Ezért nem szeretek sokat tudni előre. Szeretem felfedezni a dolgokat. Szerintem ez az egyik legjobb dolog a filmsorozatokban: fokozatosan egyre mélyebbre és mélyebbre és mélyebbre hatolhatsz. Elkezded sejteni a titkot, érzed, ahogy egyre beljebb jutsz.

A tévésorozatok népszerűsége hullámzó. A tévés társaságok rendszeresen mérik a nézettséget. És mindig valami új tanulságot vonnak le - egyszer azt állapították meg, hogy az átlagnéző nem követi a sorozatot minden héten. Néha csak havonta kétszer nézi meg, ezért, az érvelés szerint, elveszti a történet szálát és felhagy az egész sorozattal. A tévés társaságok természetesen nem akarják a nézőket elveszteni, ezért egy ideig nem akartak folytatásos filmsorozatokat, hanem csak zárt részekből álló sorozatokat.

Nem is tudom, miért döntöttek úgy, hogy a Twin Peaks bevezető részét megrendelik. De attól még, hogy elkészült a bevezető rész, egyáltalán nem volt biztos, hogy az egész sorozatot is megveszik. Az első lépésen túljutottunk, de még ekkor sem tudták, mit kezdjenek vele. Elküldik ezeket a dolgokat egy helyre, ami, azt hiszem, Philadelphiában van. Ott lejátsszák egy tesztközönségnek és a nézők pontozzák. Valamiért egész jó eredményt ért el, de azért nem kapott túl magas pontokat. Nem tudom, ezután mi történt, de amikor adásba ment, rengetegen nézték meg. Szerencsések voltunk.

Egy nyári nap a Los Angeles-i Consolidated Film Industries laboratóriumában dolgoztunk. A Twin Peaks bevezető részét vágtuk és már be is fejeztük az aznapi munkát. Este fél hét lehetett és indultunk haza. A parkolóban autók álltak. Az egyik autónak támaszkodtam, és nagyon meleg volt a karosszéria, nem forró, csak kellemesen meleg. Ott álltam és hirtelen - ssssssssz! - a Vörös Szobát láttam meg. Az egész visszaféleséget láttam, és a párbeszéd egy részét is hallottam.

Így támadt ez az ötletem, így jutottak eszembe ezek a részletek, és azonnal megtetszettek.

Így kezdődik. Az ötlet azt sugallja, hogy teremtsd meg a Vörös Szobát. És elgondolkodsz rajta. „Várjunk csak," töprengsz, „a falak vörösek, de nem szilárdak." És tovább szövöd a gondolatokat. „Függönyök... áttetszőek." És akkor belegondolod a függönyöket. „De a padló... a padló sem szokásos." És visszatérsz az eredeti ötlethez, mert ott mintha lett volna valami a padlón. Már minden benne volt. Most már a padlót is máshogy látod. És még jobban körüljárod az ötletet. Ezt-azt kipróbálsz, hibákat is elkövetsz, átcsoportosítasz meg egyebek, és végül ugyanaz az érzésed lesz, mint amikor először megfogtad az ötletet.

KÉRJ TANÁCSOT AZ ÖTLETTŐL

A formát, mely a tudatban megmutatkozókat
megtestesíti, azt kell a tudatban megtartani.
Upanisadok

Az ötletben benne van a teljes egész. Ha hű maradsz az eredeti elképzelésedhez, mindent elárul, amit tudnod kell. Neked csak azon kell dolgoznod, hogy tényleg olyan legyen a valóságban, mint az ötletben: úgy nézzen ki, olyan legyen a tapintása, azt halld, amit eredetileg láttál, tapintottál és hallottál. Furcsa, mert ha elkalandozol, valahogy rögtön tudsz róla. Tudod, ha valamit rosszul csinálsz, tudod, hogy rossz, mert megérzed. Egy hang azt mondja benned: „Nem, nem, az ötletben nem így volt." Ha pedig helyesen csinálod, érzed, hogy úgy helyes. Minden az ösztönös megérzésen múlik, intuitíve találsz rá az utadra. Valahol elkezded, és ahogy haladsz, egyre közelebb kerülsz, egyre jobban ráhangolódsz. Végig az ötlet beszél benned. Eljutsz egy pontra, amikor úgy érzed, eltalálta és már teljesen jó. És reméled, hogy mások is azt fogják érezni, hogy így jó.

Néha olyan díszletbe lépek be, amit az eredeti elképzelés szerint építtettem, és egy pillanat erejéig azt hiszem, hogy magában a képzeletben vagyok. Rendkívüli érzés. Persze gyakran nem építesz díszletet, hanem megkeresed a helyszínt, ami megfelel az elképzelésednek. A helyszínt is át lehet alakítani, hogy minél jobban megfeleljen az eredeti gondolatnak. A tárgyakat és a fényviszonyokat is meg lehet változtatni. A világosításnak ebben rendkívül jelentős szerepe lehet. Te meg csak dolgozol és dolgozol rajta, amíg úgy nem érzed, hogy végre jó, végre olyan, mint az elképzelésedben. Ha minden részletre és azok összhangjára is odafigyelsz, akkor hipp-hopp, a legvégén majd téged is meglep, mennyire hasonlít az egész a legelső ötletszikrára.

Néha persze a forgatás során is támadhatnak új ötleteid. A film pedig nem ér véget, amíg véget nem ért, ezért mindig résen kell lenned. Néha nagyon eredményes véletlenek is előfordulhatnak, amelyek közül az egyik akár a kirakós utolsó darabja is lehet, amitől az egész összeáll. Ilyenkor rettenetesen hálás az ember: Hogy a jó életbe jöhetett létre mindez?

A Kék bársony készítése során egy nap a Ben nevű szereplő lakásán forgattunk, akit Dean Stockwell játszott. Egy jelenetben Bennek Roy Orbinsontól az In Dreamst kellett volna énekelnie. El kellett volna tátognia a szöveget, mintha Dennis Hoppernek énekelné. A forgatókönyv szerint felkapott volna egy kis asztali lámpát, hogy azt használja mikrofonnak.

De egy munkalámpa volt előtte. Patricia Norris, a díszletes azt mondja, nem ő rakta oda. Hosszú vezetéke volt, és el volt dugva, nem látszott a képen, de megvilágította Dean arcát. És Dean ezt kapta fel. Azt hitte, neki raktuk oda. Annyi ilyen dolog történhet.

Persze néhány véletlen rosszul sül el, de azokat is el kell fogadni. Az ember alkalmazkodik. Ezt kihagyod, azt kivágod, amattól szintén megszabadulsz. De ha az eredeti ötlet végig a fejedben van, és hűségesen követed, magad is meg fogsz lepődni: a végén még a véletlenek is őszintének tűnnek majd, igazodva az eredeti gondolathoz.

Nem lehet úgy filmet rendezni, hogy közben a közönséget tartod szem előtt, de egy bizonyos ponton, mielőtt befejeznéd, fontos, hogy végignézd a filmet egy csoporttal. Munka közben néha elveszted a tárgyilagosságodat, és fontos hogy ráérezz, mi működik, és mi nem. Néha ez a legrosszabb vetítés, maga a pokol. De, mint mondtam, a film nincs kész, amíg úgy nem döntesz, hogy kész van.

Miután levetítetted a tesztközönségnek, a film egésze érdekében néha ki kell vágni részeket, vagy ki kell egészíteni, és korábban kivágott részeket visszatenni. Ezek nem feltétlenül voltak hibás döntések. Néha olyan jeleneteket kell kihagynod, amik önmagukban szépek és különben megállnák a helyüket. Mégis akadályozzák az egészet, nélkülük jobban működik a film. Ez a folyamat része; kisebb-nagyobb mértékben mindig így történik.

ÁLTALÁNOSÍTÁSOK

Veszélyes azt állítani, hogy egy filmben egy nő minden nőt képvisel, vagy egy férfi minden férfit. Néhány kritikus imád általánosítani. Pedig valójában egy bizonyos emberről van szó, aki egy bizonyos történetben egy bizonyos úton halad. Ezek a konkrét dolgok megteremtik a maguk világát. És néha ez egy olyan világ, amibe mi is szeretnénk belépni és megtapasztalni.

Gyakran megkérdik tőlem, ha a meditáció olyan jó és annyi örömöt szerez, a filmjeim miért olyan sötétek, miért olyan sok bennük az erőszak.

A mai világban nagyon, nagyon sok sötétség áramlik körbe, és a filmek legtöbbje ezt a világot tükrözi, amiben élünk. Ezek történetek. Minden történetnek konfliktus az alapja. Minden történetbe kell jó és rossz, sötétség és világosság.

Bizonyos ötletekbe beleszeretek. Vagyok, aki vagyok. Ha azt mondanám, hogy megvilágosultam, és ilyen a megvilágosult film, az teljesen más helyzet lenne. De én csak egy egyszerű montanai ember vagyok Missoula városából, aki csupán teszi a maga dolgát, és a saját útját járja, mint mindenki más.

Mindannyian azt a világot tükrözzük, amiben élünk. Ha egy történelmi filmet rendezel, az is inkább a saját korodnak állít tükröt. Könnyű észrevenni a történelmi filmek közötti különbséget aszerint, hogy mikor készültek. Erezni lehet abból, hogy hogyan beszélnek, milyen témák kerülnek előtérbe, mert ez mind változik, ahogy a világ is változik.

Ezért hát igaz, hogy habár montanai vagyok, és otthonom, Missoula, nem éppen a világ szürrealista fővárosa, de bárhonnan felismerheted a mai világnak ezt az idegenségét, és neked is meglehet a sajátos látásmódod.

Jó, ha a művész tudja, mi a stressz és a konfliktus. Ötleteket meríthet belőlük. Viszont garantálom, hogy stresszes állapotban nem fogsz tudni alkotni. És konfliktusok közepette leblokkol a kreativitásod. Ismerned kell a konfliktust, de nem szabad folyamatos konfliktusokban élned.

A történetekben, azokban a világokban, ahova ezek a történetek elvisznek, bőven van szenvedés, káosz, sötétség, szorongás és düh. Vannak gyilkosságok és mindenféle borzalmak. De egy filmrendezőnek nem kell szenvednie ahhoz, hogy megmutassa a szenvedést. Filmre viheted, megmutathatod az emberi lét szörnyűségeit, az ellentéteket és konfliktusokat, de nem kell mindezen magadnak is keresztülmenned. Te vezényled, de nem vagy benne. Szenvedjenek csak a történet szereplői.

Hallgass a józan észre: minél jobban szenved az alkotó, annál kevésbé tud alkotni. Minél jobban szenved, annál kisebb az esélye, hogy élvezi a dolgát és igazán jó lesz az eredmény.

Persze van, aki Vincent Van Goghra hivatkozik: egy festő, aki rendkívülit alkotott annak ellenére, hogy - vagy pont azért, mert - szenvedett. Szerintem Van Gogh sokkal termékenyebb és sokkal inkább rendkívüli lett volna, ha nem korlátozza a belső gyötrelem. Szerintem nem a fájdalomban rejlik a nagysága, hanem a festésben találta meg azt a kis örömöt, ami kijutott neki.

Néhány művész abban a hitben él, hogy a harag, a depresszió vagy más negatív érzés érdekesebbé teszi a művészetét. Ragaszkodnak a haraghoz vagy a félelemhez, hogy a munkájukba is beleadhassák ezeket. Már a boldogság ötletétől is hányingerük lesz. Azt hiszik, elvesztenék az erejüket, vagy nem lennének elég érdekesek.

Pedig a meditálás nem csorbítja sem az alkotóerőt, sem a képzeletet. Nem veszted el a kreativitásodat. Ezzel szemben, minél többet meditálsz és mélyülsz el magadban, annál jobban kiteljesedik az alkotóerőd és a képzeleted, és erre magad is rá fogsz jönni. Minden szempontból sokkal jobban fogod érteni az életet, miután magadba merültél. Többet fogsz tudni és azt jobban is fogod értékelni. Sokkal többet látsz majd a világból és az emberi létből.

Ha művész vagy, ismerned kell, mi a düh, anélkül hogy korlátozna. Az alkotáshoz energia és tisztánlátás kell. Ki kell tudni fogni az ötleteket. Elég erősnek kell lenned ahhoz, hogy megvédd magad a világból áradó hihetetlen feszültségtől és stressztől. Logikus hát, hogy folytonosan táplálni kell a helyet, ahonnan az erő, a tisztánlátás és az energia ered – le kell merülni és élettel kell megtölteni a tudatot. Különös, de tapasztalatom szerint a meditálásból eredő öröm olyan, mint egy golyóálló mellény: megvéd. Ha elégszer tapasztalod ezt az örömöt, sérthetetlen leszel. Ahogy a negatív érzések felszívódnak, jobbra fordulnak a dolgaid, több ötletet foghatsz ki, és még többet érthetsz meg belőlük. Könnyebben lángol fel benned a tűz. Több energiád lesz és tisztábban látsz majd. Ezután tudsz csak igazán munkához látni, és konkrét formába önteni az ötleteidet a film vagy bármely más művészet nyelvén.

Aki minden létezőt önnön lelkében szemlél,
mindenben a Lelket látja, és többé nincs oka félni.
Mert aki megvilágosult, annak számára minden
létező az Énből származik;
hát hogy is szenvedne vagy hinne káprázatnak
az, aki az Egységet ismeri?
Upanisadok

A negatív érzések sötétségben tartanak. De mi a sötétség? Belenézel a sötétbe, és látod, hogy valójában semmi sincs ott: a sötétség maga a hiány. Felkapcsolod a villanyt és a sötétség eltűnik.

Ám a napfény például nem szabadít meg a negatív érzésektől. Eltünteti a sötétséget, de a negatív érzéseket nem. Akkor pedig miféle fényt kell felkapcsolnod ahhoz, hogy a negatív érzések eltűnjenek, ahogy a sötétség is eltűnik a napfény hatására? A tiszta tudat fényét, az Én, az egység fényét.

Ne küzdj a sötétség ellen! Ne is törődj a sötétséggel! Kapcsold fel a fényt és a sötétség eltűnik. Kapcsold fel a tiszta tudat fényét és a negatív érzések eltűnnek.

Most lehet, hogy azt mondod, „ez szépen hangzik". Túlságosan is. De igaz.

Ahogy a portól megszabadított tükör fénylik,
úgy ragyog, ki látta a Lelket testben és tudatban.
Mindörökre boldog, s a félelmet nem ismeri.
Upanisadok

Hogyan számolja fel a meditáció a negatív érzéseket?

Képzeld el, hogy te vagy az Empire State Building. Több száz szoba van benned. És ezek a szobák tele vannak kacattal. És te raktad őket tele. Most pedig használd a liftet, ami maga a lemerülés. Lemész az épület alá, egészen az egységes térig, a tiszta tudatig, ami olyan, mint az aranyló elektromosság. Érezni fogod. És ez az aranyló elektromosság beindítja a takarító robotokat. Elindulnak és rendet raknak a szobákban. Arannyá változik, ami korábban piszok és kacat és szemét volt. A stressz, ami eddig olyan volt, mint rengeteg összegabalyodott szögesdrót, most feloldódik. Elpárolog vagy felszívódik. Egyszerre teszel rendet és töltődsz fel. Úton vagy a megvilágosodás csodás állapota felé.

Presbiteriánusnak neveltek. Tisztelem a vallásos embereket, mert hiszem, hogy valami nagyon szépnek vannak a birtokában. És ebben a szépségben van igazság. Mivel azonban e vallások ősiek, és alighanem torzulásokon mentek keresztül, úgy érzem, a mesterek eredeti szavai közül jó néhány elveszett. De hiszem, hogy mindannyian ugyanazon nemes cél felé haladunk.

Minden vallás végül ugyanabba az óceánba folyik. A transzcendentális meditáció egy technika, amivel megtaláljuk ezt az óceánt, és ezt a technikát mindenféle vallású emberek gyakorolják. A transzcendentális meditáció önmagában nem egy vallás, de nem ellensége semelyik vallásnak; nem ellensége semminek.

KÁBÍTÓSZEREK

Mindannyian ki akarjuk tágítani a tudatunkat és el akarunk jutni a gyönyör állapotába. Ez egy természetes, emberi vágy. Sokan kábítószerekkel akarják elérni ezt a célt. A gond viszont az, hogy az emberi testnek, a szervezetnek rendkívüli módon ártanak a drogok. Kikészítik az idegrendszert, egyre nehezebbé téve a már megélt élmények újbóli megtapasztalását.

Szívtam marihuánát, de már régóta nem teszem. A 60-as években jártam képzőművészeti egyetemre, képzelheted, milyen világ volt. Mégis a barátaim voltak azok, akik rám szóltak: - Ne, ne, ne! David, ne drogozz! – Mázlim volt.

Egyébként is, sokkal mélyebb tapasztalatokat szerezhet az ember természetes úton. Miután kitágul a tudatod, ezek a tapasztalatok könnyen elérhetőek. Mindent megláthatsz. Semmi több nem kell hozzá, csak a tudatodat kell fejlesztened, mert a tudat korlátlanná és végtelenné tágítható. Maga a teljesség. Tiéd lehet a teljesség. Megvalósíthatod a vágyaidat a drogok káros hatása nélkül is.

A Jóga - az egység – közelében
megszűnik az ellenségeskedés.
Jóga-Szútra

Olyanok vagyunk, mint a villanykörte. Ha az öröm nő benned, az maga a fény, ami kihat a környezetedre is.

Egy nagy veszekedés után belépni egy szobába nem túl kellemes. Érzed ezt. Ha véget is ért a vita, még érzed, benne van a levegőben. Ugyanígy, ha belépsz egy szobába, ahol valaki meditált, az örömöt is érzed. Nagyon jó ezt tapasztalni.

Mindannyian hatással vagyunk a környezetünkre. Örömet ad a belső fény. És ahogy egyre fényesebbre és fényesebbre állítod, annál jobban fogod élvezni. És a fény is egyre távolabbra és távolabbra terjed majd.

IPARI SZIMFÓNIA I.
(INDUSTRIAL SYMPHONY NO. 1)

Az Ipari szimfónia I. volt az első és egyetlen színházi rendezésem. A Brooklyn Academy of Music színpadán adtuk elő. Két hetünk volt, hogy felkészüljünk, de magában a színházban csak egy napunk, hogy összehozzuk a két előadást.

Angelo Badalamentivel szereztük a zenét, és a különálló részeket absztrakt zenével próbáltuk meg összekötni. Néhány ember felépítette a díszletet. Amint elkészült a díszlet, egyetlenegy napunk volt, hogy az egészet elpróbáljuk és bevilágítsuk.

Szóval eljött az a nap, ott volt a késő délelőtt és délután próbálni, az este pedig a két előadásra. A próbát a darab elejétől akartam kezdeni, és végigmenni rajta az elejétől a végéig. Elkezdtük, de másfél óra elteltével is csak a kezdetén dolgoztunk, pedig nem is volt hosszú. Be kellett látnom, hogy hatalmas és biztos bukás előtt állok. Tudtam, hogy „nem sikerülhet, ha nem pattan ki a fejemből valami ötlet. És bingó! Megtörtént.

Lehet, hogy a spanyolviaszt találtam fel, talán csak a józan ész diktálta, de úgy döntöttem, hogy mindenkivel külön beszélek. Megragadtam valakit, és elmagyaráztam neki: - Látod ott azt? Amikor az a férfi odamegy, és elmegy, akkor te meg amoda mész. - Mire ő annyit felelt, hogy: - Oké. - És mikor odajutsz, ezt meg ezt teszed. - Oké. – És akkor megragadtam egy másik színészt, és elmagyaráztam neki: – Látod ott azt a férfit? Amikor ezt meg ezt teszi, akkor te odamész, és azt meg azt teszed. – Soha nem próbáltuk el, de szerencsére minden rendben ment.

ÚTVESZTŐBEN
(LOST HIGHWAY)

Amikor Barry Gifforddal a forgatókönyvön dolgoztunk, teljesen lekötött az O. J. Simpson-per. Barry-vel sosem így közelítettük meg, de szerintem a film kapcsolódik a perhez.

Megdöbbentett, hogy O. J. Simpson tudott mosolyogni és nevetni. Később golfozni ment, mintha mi sem történt volna. Azon tűnődtem, hogyha valóban ő követte el a gyilkosságot, hogyan élhet tovább. És akkor bukkantunk erre a pszichológiai szakkifejezésre: „pszichogén amnézia" - ami egy olyan folyamat elnevezése, amikor az agy becsapja önmagát, hogy megmeneküljön a borzalomtól. Így egy kicsit erről is szól az Útvesztőben. Na meg arról, hogy semmi nem maradhat örökké titokban.

KORLÁTOK

Néha a korlátok indítják be a gondolatokat. Ha rengeteg pénzed van, hátradőlhetsz és minden problémát megpróbálhatsz pénzzel megoldani. Nem kell törni a fejedet. Ezzel szemben, ha megszorításokkal kell szembenézned, néha nagyon olcsó és ötlet-teli megoldásokra akadhatsz.

A barátom, Gary D'Amico vizuális effektekkel foglalkozik. Imád mindent felrobbantani. Ő robbantotta fel a házat a Lost Highway - Útvesztőben egyik jelenetében. Pedig nem voltak meg a megfelelő eszközei. Én még azt sem tudtam, hogy fel fogjuk robbantani a házat. A gyártásvezető kérdezte meg tőlem: - Le fogjuk rombolni a házat? Van valami, amit meg akarsz őrizni belőle? - Meglepetten visszakérdeztem: - Lerombolni? - És elkezdtem törni a fejemet. Odamentem Gary-hez és megkérdeztem: - Mi lenne, ha valamit felrobbantanék? - Felragyogott a tekintete. - Fel akarom robbantani a házat – mondtam.

- Korábban kellett volna szólnod - felelte -, nem tudom, mim van. - Majd hozzátette: - De persze, meg fogjuk csinálni. - Bement és behuzalozta mindenfélével, amije volt. Gyönyörű lett. Ha minden eszköze meglett volna, ha időben készülhetett volna, nem lett volna ilyen gyönyörű ez a tompa robbanás. Minden több száz lábnyira repült. De lágyan. És aztán fordítva vetítettük le. Hihetetlenül jól sikerült.

A Mulholland Drive eredetileg tévésorozat lett volna. Leforgattuk a bevezető részt: nem zártuk le a történetet, hogy megnézzék a következő részeket is.

Állítólag hajnali hatkor nézte meg az ABC televíziós társaság alkalmazottja, akinek döntenie kellett, hogy megveszik-e. Miközben a képernyőt nézte a szoba túlsó sarkából, kávézott és telefonokat intézett. És utálta, amit látott, mert unta. Ezért visszautasította.

Szerencsére megadatott a lehetőség, hogy egész estés játékfilmet készítsek belőle. Csak az ötletek hiányoztak.

Nem azért meditálok, hogy konkrét ötleteket fogjak. Tágítom a tudatomat, és felfrissülten, tele energiával térek meg a meditációból, hogy miután befejeztem, lelkesülten lássak neki az ötletek kifogásának.

Viszont ebben az esetben, szinte azon a napon, amikor rábólintottak a filmre, elkezdtem meditálni, és tíz perc sem telt bele, ssssssssssz! Jöttek az ötletek, egymás után, mint nyakláncon a gyöngyök. És megváltozott a közepe, az eleje és a vége is. Nagyon szerencsés voltam. De ez volt az egyetlen alkalom, hogy meditálás közben ússzanak elő az ötletek.

Fogalmam sincs, mik ezek.

A hely szelleme rendkívül fontos egy filmben, hiszen egy másik világba akarsz belépni. Minden történetnek megvan a maga világa és a maga hangulata. Úgy kell összeraknod a részleteket, a legapróbb dolgokat is, hogy megteremtsd ezt a világot.

Sok múlik a világosításon és a hangon. Egy szobába beszűrődő zaj segít megfesteni annak világát, teljesebbé varázsolja azt. Miközben sok díszlet megfelel egy nagytotálnak, szerintem meg kell felelnie egy nagyközeli plánnak is, amiben az apró részletek is látszanak. Lehet, hogy sok apróságot soha nem lehet majd közelről látni, de érezned kell, hogy ott vannak, hogy valós térben játszódik a film, a világnak hitelesnek és valódinak kell lennie.

SZÉPSÉG

Egy öreg ház vagy egy rozsdásodó híd a természet és az ember közös műve. Ha felújítják a házat, elveszti a varázsát. De ha engedik megöregedni, akkor az emberi alkotást átalakítja a természet, ettől lesz organikus.

Gyakran persze az embereknek eszébe sem jut, hogy hagyják a házat megöregedni, legfeljebb a látványtervezőknek.

TEXTÚRA

Nem feltétlenül rajongok a bomló hullákért, de egy rothadó test textúrájában van valami hihetetlen. Láttad már valaha egy kis állat rothadó tetemét? Szeretem a látványát, ahogy szeretem egy fatörzs, egy bogár, egy csésze kávé vagy sütemény közeli képét is. Ha közelről figyeled, meglátod, milyen csodálatos az anyaga, a textúrája.

FA

A fa az egyik legjobb anyag, szeretek vele dolgozni. Sokféle fa létezik, puha és kemény, és mindegyiknek megvan a maga varázsa munka közben. Ha megérzem egy frissen vágott fenyő illatát, az maga a mennyország. Ez még a tűlevélre is igaz. Régen a Ponderosa-fenyő gyantáját rágtam, miután kifolyt és rászáradt a fatörzsre. A friss gyanta olyan, mint a szirup. A kezedre ragad és nem tudod lemosni. De néha megszilárdul, mint a régi méz. És ezt jó rágni, a gyanta íze megbolondít, a szó legjobb értelmében.

A fenyő puha fa, könnyű vele dolgozni, és könnyű beszerezni. Amikor gyerek voltam, sok mindent csináltam fenyőből. Később beleszerettem a függőleges erezetű Douglas-fenyőbe. A lakkozott Douglas-fenyő szépsége egyedülálló. Felfedeztem, hogy különböző típusú fák összeillesztése rengeteg mindenre ad lehetőséget. Minél többet használod, annál több mindenre jössz rá.

Günter, egy német asztalos, sosem használt elektromos eszközöket. Mindig egy gyönyörű, fogantyús fadobozzal érkezett hozzánk, állandóan vele volt, benne tartotta a kéziszerszámait. És Günter, akit gyakran megfigyeltem, nagyon gondosan dolgozott, minden részletre odafigyelt.

Összeillesztett két fadarabot, majd öreg, elnyűtt hüvelykujját végighúzta az eresztéken - és a két felület szinte egybeolvadt. Olyan volt, mintha varázsolna, annyira tökéletesen illeszkedett a két fa. Günter igazi asztalos volt.

Egy tökéletes világban reggel felébredsz, kávézol, meditálsz, és azt mondod: „Rendben, elmegyek a műhelybe és dolgozom a lámpán." Ez az ötleted támad, látod magadban, de ahhoz, hogy megvalósítsd, szükséged van bizonyos előfeltételekre. Például, kell egy műhely, vagy egy műterem. Vagy egy hangstúdió. Vagy egy számítógép-szoba, ahol írhatsz. Szükséged van ezekre az előfeltételekre, hogy egy adott pillanatban, amikor ötleted támad, meg tudd azt valósítani, de ehhez kell egy hely és kellenek az eszközök.

Ha ezek nincsenek meg, gyakran előfordul, hogy ihleted támad, van egy ötleted, de nincsenek meg az eszközök és a hely, hogy megvalósíthasd. Az ötlet meg lassan megromlik. Idővel semmi nem marad belőle. Nem használhattad fel, és ez szomorú dolog.

TŰZ

Megbabonáz a tűz látványa. Varázslatos. Ezt az érzést kelti bennem a villanyáram is. És a füst. Meg a villogó fények.

Egy jelentben gyakran a tér és a fény közösen adja meg a hangulatot. Még ha a hely nem is tökéletes, a világosítással eltalálhatod a megfelelő érzést, ami visszaadja az eredeti elképzelést.

A világosítás mindent megváltoztathat egy filmben, még a szereplők jellemét is.

Szeretem, amikor egy alak kilép a sötétből.

Nem én írtam a Straight Story-t. Mondhatnám, hogy egy új kezdet volt a számomra, mert ez egy teljesen lineáris történet. Beleszerettem a forgatókönyv érzelmi világába. Mert bele lehet szeretni abba is, ami már létezik, ahhoz hasonlít, mint amikor egy saját ötletbe szeretsz bele. Ugyanaz az érzés hat át, amikor elképzeled, hogy néz majd ki a vásznon; ez vezérel belülről.

Billy Wilder nagy rajongója vagyok. Két filmjét különösen szeretem, mert megteremtik a saját jellegzetes világukat: az Alkony sugárutat és a Legénylakást.

És ott van még Fellini, akiből rengetek ihletet merítek. Szeretem az Országútont és a 8 és felet, de valójában minden filmjéért odavagyok, és persze a világukért, a figurákért és a hangulatért, és azért a valamiért, amit pontosan nem is tudsz kitapintani, hogy mi, de minden egyes filmjében benne van.

Imádom Hitchcockot is. A Hátsó ablakért megbolondulok, a szó legjobb értelmében. Annyi melegséget áraszt James Stewart szobája, nagyon jó szoba, és az emberek is, akik megfordulnak benne, Grace Kelly például vagy Thelma Ritter; fantasztikus, ahogy mindenki részévé válik a rejtélynek, ami az ablakkal szemben bontakozik ki. Varázslatos, és ez minden nézőt megragad. Nagyon jó dolog visszamenni arra a helyre.

FELLINI

Egyszer egy reklámfilmet forgattam Rómában, és két olyan emberrel is dolgoztam, akik korábban Fellinivel is forgattak. Éppen kórházban volt Észak-Olaszországban, de hallottuk, hogy lehozzák Rómába. Ezért megkérdeztem: - Szerintetek beköszönhetek hozzá? - Mire azt felelték: - Igen, megpróbáljuk megszervezni. - Elsőre, csütörtök estére nem jött össze, aztán péntek este meglátogattuk. Hat óra körül lehetett, szép, meleg nyári este volt. Kettőnket engedtek be Fellini szobájába. Volt egy harmadik ember is a szobában, akit a társam ismert, odament hozzá és beszélgettek. Fellini leültetett. Egy kis tolókocsiban ült két ágy között, megfogta a kezemet és csak ültünk és beszélgettünk vagy egy félórát. Nem hiszem, hogy sokat kérdeztem volna. Csak hallgattam. A régi időkről mesélt. Mi hogy volt akkoriban. Jó érzés volt a közelében ülni. Aztán eljöttünk. Ez péntek este volt, vasárnap kómába esett és soha többet nem nyerte vissza az eszméletét.

Stanley Kubrick az egyik kedvenc filmrendezőm, mindig is az volt. Még a karrierem kezdetén nagy gesztust tett felém, amivel sok bátorságot is adott. Az Elefántembert forgattuk az angliai Lee International Studiosban. Az egyik folyosón álltam, amikor a producer, Jonathan Stranger bemutatott néhány embernek, akik éppen George Lucas-szal dolgoztak. - Mesélni akarnak valamit - mondta.

És mondták is: - Tegnap, David, kint voltunk az Elstree Studiosban, és összefutottunk Kubrickkal. Beszélgettünk, és megkérdezte: - Srácok, nem akartok ma este felugrani hozzám, hogy megmutassam a kedvenc filmemet? - Mi persze ugrottunk a lehetőségre. - Felmentek és Kubrick a Radírfejet vetítette le nekik. Az volt életem egyik legboldogabb pillanata.

Kubrick mindegyik filmjét szeretem, de a kedvencem talán a Lolita. Egyszerűen szeretem a világát. Szeretem benne az embereket. Szeretem a színészek alakítását. James Mason elképesztően jó, a rendkívülinél is rendkívülibb.

INLAND EMPIRE

Olyanok vagyunk, mint a pók.
Szőjük az életünket
és a hálónk mentén mozdulunk.
Olyanok vagyunk, mint az álmodó,
aki álmait szövi, majd benne él.
Ez az egész világegyetemre igaz.
Upanisadok

Nulláról indultunk, nem volt még Inland Empire, nem volt még semmi sem. Összefutottam Laura Dernnel az utcán, és kiderült, hogy ő az új szomszédom. Régóta nem láttam. - David, csinálnunk kell valamit újra közösen – mondta. – Fogunk is - feleltem. - Írok neked valamit. Talán valami kísérleti filmet az internetre. - És ennyiben maradtunk.

Írtam egy tizennégy oldalas monológot, és Laura megtanulta mind a tizennégy oldalt, és lett belőle egy hetven perces felvétel. Rendkívüli volt az alakítása. Nem tehettem fel az internetre, mert túl jól sikerült. Majd belebolondultam, mert volt benne valami titok, amit nem tudtam megfejteni. Csak törtem rajta a fejem. Egyre több minden jutott az eszembe. Így épült lassan egy új jelenet a korábbira. De nem tudtam, mi a csoda lehet a titok, és nem is volt sok értelme. Akkor jobb jelenet jutott az eszembe. És talán ez a harmadik nagyon el is távolodott az előző kettőtől, pedig már a második is nagy ugrás volt az elsőhöz képest.

Egy nap éppen a forgatásra készültünk. „A kis ház" című jelenetet akartuk felvenni, amelyben Laura Dern és lengyel színész barátom, Krzysztof Majchrzak szerepeltek. Krzysztof alig érkezett meg Lengyelországból Los Angelesbe, a Camer-Image csapat hozta el hozzám. Amikor kiszállt az autóból, egy idétlen szemüveg éktelenkedett a fején, vigyorgott és a szemüvegre mutatott.

Rájöttem, hogy ezt a szemüveget akarja hordani a jelenetben is, és rögtön szóltam is neki, hogy: -Na ne, Krzysztof, ezt ne! - De kell valami kellék, kell valami tárgy - mondta. Bementem az irodámba és kinyitottam a szekrényt, egy törött csempe hevert benne, egy darab kő, és egy vörös villanykörte, olyan átlátszó, mint a karácsonyi égők.

Mindet kivettem, hogy válasszon közülük. A körtét emelte ki, a többit visszaraktam. Nem akartam, hogy azokat is elvegye. Csak a villanykörtét adtam neki. Kimentünk a kis házhoz, és Krzysztof egy fa mögül jött elő a körtével a szájában, és így vettük fel a jelenetet. Az egyik dologból következett a másik.

Az volt az érzésem, hogy ha valóban létezik az egységes tér, akkor kell, hogy legyen valami kapocs a karácsonyi égő és a lengyel színész között, aki ebben a furcsa szemüvegben érkezett. Érdekes látni, hogyan férnek meg egymással ennyire különböző dolgok. Ez indítja be az ember agyát.

Mi köti össze a kettőt, amikor olyan nagy közöttük a távolság? Ebből egy harmadik dolog keletkezik, ami a kettőt szinte egyesíti. Nagy igyekezet kell, hogy megértsük, hogyan működhet ez az egység ilyen sokféleség közepette. Az óceán az egység, és ezek a különböző dolog a tetején úszkálnak.

És azt gondoltam: „Nyilván ezek a dolgok valahogy összefüggenek – az egységes tér miatt." Nem létezhet olyan részlet, ami ne kapcsolódna minden máshoz. Úgy gondoltam, ezek a dolgok mind az egység részei. Ezért remélhettem, hogy én is megtalálom az egységet, hogy kirajzolódik majd, miként kötődnek egymáshoz ezek a tárgyak, egyik a másikhoz. De csak mikor már félig készen voltam, akkor bukkantam rá hirtelen arra a szerkezetre, ami mindent egységbe hoz, mindent, ami előtte volt. Nagy nap volt, amikor ez megtörtént. Eredményes nap, mert már tudtam, hogy valószínűleg összeáll az egész estés játékfilm.

A CÍM

Egy nap, még a kezdetek kezdetén, Laura Dernnel beszélgettünk és elmondta, hogy a mostani férje, Ben Harper, Inland Empire-ben nőtt fel, ami Los Angeles egyik negyede. Jó ideje beszélgettünk már, amikor megemlítette. Nem is emlékszem, mikor vetődött ez fel bennem, de aztán azt mondtam, hogy ez lesz a film címe. Akkor még semmit nem tudtam a filmről, de azt már igen, hogy Inland Empire lesz a címe.

A szüleimnek van egy fakunyhójuk Montanában. A testvérem egy nap takarítás közben egy füzetre bukkant a szekrény mögött. Elküldte nekem, mert ötéves koromban én ragasztottam bele innen onnan kivágott képeket, amikor még Spokane-ban éltünk, Washington államban. Felnyitottam a füzetet, és az első képen Spokane volt, légifelvételen. Alatta ezzel a felirattal: „Inland Empire". Ebből jöttem rá, hogy jó úton járok.

ÚJ MUNKAMÓDSZER

Az Inland Empire elkészítése egészen másféle munka volt a korábbi filmjeimhez képest. Teljes egészében digitális technikával forgattuk, ami hihetetlenül rugalmasabb és irányíthatóbb a hagyományos filmnél.

Ráadásul még forgatókönyvem sem volt. Jelenetről jelenetre írtam meg az egészet, anélkül, hogy sejtettem volna, hova vezet. Kockáztattam, de az volt az érzésem, hogy mivel létezik az egész egysége, a különböző ötletek is összekapcsolódnak majd. És nagyon jó társasággal dolgoztam, a francia Studio Canallal, akik hittek bennem, ezért engedték, hogy megtaláljam a saját utamat.

A filmjeim DVD kiadásain soha nem beszélek a filmről. Tudom, hogy vannak, akik szeretik az ilyen extrákat, de manapság olyan sok mindent tesznek egy DVD-re, hogy elvész köztük a film. Meg kell védeni a filmet. Önmagában kell megállnia a helyét. Olyan nehéz, annyi munka elkészíteni egy filmet, nem szabadna belekontárkodni. A rendezői kommentárok befolyásolják a nézőnek a lényegről, magáról a filmről alkotott véleményét. Fontos, hogy a rendező elmesélje, ami a filmhez kapcsolódik, de film közben magyarázni szentségtörés.

Helyette meg kellene nézned a filmet az elejétől a végéig, lehetőleg egy csendes teremben, minél nagyobb képernyőn vagy vásznon, és minél jobb hangosítással. Ez visz be a film világába, így lehetsz résztvevője ennek a világnak.

Elegem van a celluloidból. Az én szememben a filmszalag meghalt. Ha megnézed, milyen fényképezőgépeket használnak az emberek világszerte, láthatod a jövőt.

Digitális kamerával forgatok, és imádom. Van egy honlapom, amire felteszem ezeket a kis kísérleti filmeket. Kis kamerát használok, amit eleinte csak játékszernek tartottam, ezért a filmek nem is sikerültek valami jól. Majd rájöttem, milyen rendkívül hatékonyan tudom használni; nekem legalábbis pont megfelel.

Egyszerre negyven percet is felvehetsz, automata fókusszal. Nincs súlya. És rögtön látod, mit vettél fel. Ha celluloiddal dolgozol, be kell vinned a laboratóriumba, és csak másnap nézheted meg az eredményt. Így viszont a forgatás végén a digitális kameráról rögtön rátöltheted a számítógépre és már dolgozhatsz is rajta. És annyi mindent tudnak ezek a programok. Ezer dologra képesek ma, és tízezer dologra lesznek képesek holnap. Először a hangtechnikában történt meg a változás. Most már mindenki ProTool-lal dolgozik, és rengeteget változtathatsz a hangon, hihetetlenül gyorsan finomra hangolhatod. Ugyanez történik a képpel. Sokkal jobban kézben tarthatod.

Gondolkodtam és kísérleteztem. Tettem néhány próbát, hogy a digitális felvételt filmre vigyem, mert a mozikban még mindig csak filmet lehet levetíteni. Bár nem úgy néz ki, mintha eleve filmre forgattuk volna, sokkal jobb, mint amire eleinte számítottam.

Ha egyszer elkezdesz kis, könnyű digitális kamerákkal forgatni, amelyeken a fókusz is automata, a hagyományos film nehézkes és fáradságos lesz. Ezek a 35 milliméteres kamerák mai szemmel dinoszauruszoknak tűnnek. Hatalmasak és súlyosak. Nehéz velük mozogni. Annyi pluszmunka kell hozzá, és az egész olyan lassú. Ráadásul egy csomó lehetőségtől megfoszt. Digitálisan minden sokkal könnyebb, mozgékonyabb vagy. A munka sokkal gördülékenyebb. Menet közben is gondolkozhatsz és kifoghatsz ezt-azt.

A színészeknek is jobb, hiszen a hagyományos film esetében, miután belebújnak a szerepbe, hirtelen a jelenet közepén véget ér a tekercs, és tízpercenként várniuk kell, míg újratöltünk. Ez gyakran megtöri az alakítást. De most már forgathatsz, hiszen negyven perced van. Beszélhetsz a színészekhez, és ahelyett, hogy leállítanád a felvételt, beleszólhatsz, és irányíthatod a jelenetet. Még felvétel alatt is próbálhattok, bár sok bajt okozok a hangmérnöknek, hiszen utólag kell kivágni a szavaimat. De én gyakran beszélek a színészekhez forgatás közben, hogy minél mélyebbre és mélyebbre jussunk.

DIGITÁLIS TECHNIKA FIATAL RENDEZŐKNEK

Azt tanácsolom, használd ki a lehetőségeket, amit a digitális technika nyújt, hogy megvalósíthasd, amiben igazán hiszel. Ne veszítsd el a saját hangodat. Semmit ne tégy csak azért, hogy jó benyomást tégy valamelyik stúdióra vagy befektetőre. Tapasztalatom szerint az úgyis mindig visszaüt. Jó dolog filmművészetire járni, sok mindent megtanulhatsz, de legjobban abból tanulsz, ha csinálod. És most, hogy a filmezés olcsóbb lett, már tényleg csinálhatod a magad módján is. Sok filmfesztivál van, beküldöd a filmedet, és meglátod, találsz-e forgalmazót vagy támogatót a következő filmedhez.

Jelenleg egy Sony PD-150-es kamerát használok, ami nem olyan jó, mint egy nagyfelbontású. De én szeretem ezt a gyengébb képminőséget. Szeretem a kis kamerákat.

A minőség szóról a harmincas évek filmjei jutnak az eszembe. A kezdetekben az emulzió nem volt olyan jó, ezért kevesebb volt a vásznon az információ. A Sony PD felvételei is ilyenek kicsit, meg sem közelítik a nagyfelbontást. De néha, ha nem látszik tisztán, mi van a képen, vagy néhány sarok túl sötét, az ember képzelődhet. Ha minden kristálytiszta, akkor a kép annyi, és semmi több.

És a nagyfelbontás sajnos kristálytiszta. Láttam egy filmrészletet a keverőszobámban, amit nagyfelbontással vettek fel. Valami sci-fi volt. A háttérben látszottak a fából készült csavarok, pedig a szerkezet fém akart lenni. Nagyfelbontású filmekhez sokkal nehezebb lesz díszletet építeni.

Változóban van, ahogy filmet nézünk. A videó-iPod és az internetes filmek mindent megváltoztatnak. Az ember a filmet egy apró képernyőn látja a hatalmas mozivászon helyett. Viszont a jó hír: legalább felveszik majd a fülhallgatót is. A hang, azt hiszem, egyre fontosabb lesz. Persze az is lehet, hogy az iPododat majd rácsatlakoztathatod valamire és kivetítheted a filmet a saját vásznadra odahaza, bonyolult hangfalad lesz, és megfelelő nyugalom lesz a házban, hogy átadhasd magadat a film világának.

A lényeg, hogy amikor felmegy a függöny, és leoltják a villanyt, be kell tudnunk jutni abba a világba. Sok szempontból egyre nehezebb egy ilyen világba bejutni. Annyit pusmognak az emberek a moziban. Vagy olyan apró és ócska a kép. Mi lesz így az élménnyel?

Nem lesz sima út. De ott a lehetőség, hogy a kép nagyon tiszta legyen: nem lesz karcos, poros, lenyomatos, nem szakad el, és a képet végtelen-féleképpen lehet majd alakítani. Ha gondosan odafigyelsz, hogyan játszod le a filmet, megszülethet az a rendkívüli élmény, hogy belépsz ebbe a másik világba. Mindenféle módszereket dolgozunk ki, hogy ez megtörténhessen. De már elérkezett a digitális kor, itt van a videó-iPod, vegyük észre, mi történik körülöttünk, és éljünk a lehetőségekkel!

JÓZAN ÉSZ

A filmrendezés lényege a józan gondolkodás. Ha két lábbal állsz a földön, és végiggondolod, mit hogyan csinálj, mindenre rá fogsz jönni.

TANÁCS

Az igazságon nyugszik az illatos Föld,
tőle lesz az élő víz nedves. Az igazságtól ég a tűz
és fúj a szél, süt a nap és növekszik az élet.
A rejtett igazság a támasza mindennek.
Találd meg és nyerj.
Rámájana

Maradj hű önmagadhoz. Hallasd a hangodat, és ne hagyd, hogy bárki is manipulálja. Soha ne hagyj elveszni egy jó ötletet, és soha ne fogadj el egy rosszat. És meditálj. Nagyon fontos, hogy rátalálj az Énre, a tiszta tudatra. Nekem nagyon sokat segített. Szerintem minden filmrendezőnek segítene. Merülj magadba, tágítsd ki a tudatodat, és érezd az örömöt. Engedd, hogy boldog légy és ösztönösen ráérezz a dolgokra. Tapasztald meg a munka és a tett örömét. És békét sugároz majd a lényed. A barátaid nagyon, nagyon meg lesznek elégedve veled. Mindenki melléd akar majd ülni. És a befektetők támogatni fogják a filmjeidet!

ALVÁS

Az alvás nagyon fontos. Pihennie kell a szervezetednek, hogy eredményesen dolgozhass és meditálhass. Ha nem alszom eleget, a meditáció is színtelenebb. Néha még el is bóbiskolsz a meditáció kezdetén, mert megnyugszol. De ha jól kialudtad magadat, sokkal tisztább és mélyebb tapasztalatban lesz részed.

Talán a bóbiskolós meditálás során is eljutsz egy bizonyos mélységig. De sokkal jobb, ha teljesen tiszta a fejed, amikor kezdesz elmerülni. Akkor az elmélyedés sokkal erősebb és mélyebb.

Miközben meditálsz, az elméd megtalálja a legmélyebb szintet, és a szervezeted is vele tart. Számos kutatás bizonyítja, hogy a meditáció legmélyebb állapotában háromszor annyit pihensz, mint a legmélyebb álomban. Persze az alvás így is nagyon fontos, hogy felkészítsen az elmélyedésre.

Nem könnyű dolog. Alkotni akarsz, de közben élned is kell. Kell, hogy legyen egy állásod, ami néha annyira kimerít, hogy nem tudsz alkotni.

Ha viszont szereted, amit csinálsz, akkor így is, úgy is csinálni fogod. Én nagyon szerencsés vagyok. Mindig vannak körülöttünk emberek, akik segítenek. Az én életemben rengeteg ilyen ember volt, aki segített, hogy megtegyem a következő lépést. És azért segítenek, mert már letettél valamit az asztalra, ezért ki kell tartanod és nem szabad feladnod.

Rengeteg minden múlt az életemben a szerencsén. Az a tanácsom: szerezz egy állást, ami mellett időd is marad, aludj és egyél eleget, és dolgozz annyit, amennyit csak bírsz. Sok örömet okoz, ha azt csinálhatod, amit szeretsz. Talán így megnyílnak ajtók, és megadatik a lehetőség, hogy tényleg azt csináld, amit szeretsz. Remélem, így lesz.

Egy bizonyos szempontból nézve minél több filmet rendeztél, annál könnyebb megcsinálnia következőt. Egyre jobban megtanulod, hogyan foghatod ki a megfelelő ötletet és hogyan használhatod fel egy célra. Megtanultad használni az eszközöket, a világosítást. Átlátod az egész folyamatot, mert már végigjártad az elejétől a végéig.

Más szempontból viszont nehezebb, mert amikor kijön az új filmed, mindig a korábbiakhoz mérik. Azok alapján értékelik. És ha a korábbi filmed nagyon sikeres volt, valószínűleg kudarc fog érni.

Ha viszont az előző filmed volt maga a mélypont, mint nekem a Dűne, talán semmitől sem félsz, hiszen tudod, hogy rosszabb már nem lehet. Úgy fogod érezni, talán euforikusan, hogy nincs mit vesztened, és ez nagy szabadságot jelent.

Meg kell találnod az egyensúlyt siker és kudarc között. A siker ugyanúgy megölhet, mint a kudarc. Az egyensúlyt siker és kudarc között viszont csak úgy találhatod meg, ha lejutsz az egységes tér szintjére. Ott barátra lelsz. És nem játszhatod meg magadat, vagy ott vagy, vagy nem. És ha teljes mértékben sikerül feltöltődnöd az egységes térrel, már nem veszíthetsz, bármi is történjék.

HORGÁSZNI MENTEM, MÁR MEGINT

Saját Természetemből teremtek újra és újra.
Bhagavad-Gíta

Ha befejezel egy munkát, jó érzéssel tölt el, de közben valami űrt is hagy maga után. Minden figyelmedet ráfordítottad és most vége.

Olyan, mintha horgásznál. Tegnap egy gyönyörű halat fogtál, és ma ugyanazt a csalit tűzted a horogra, és azon tűnődsz, fogsz-e még egyet. Hogy folytassam ezt a hasonlatot, néha hiába ülsz és vársz mérhetetlen türelemmel, még sincs kapás.

Mert rossz helyen horgászol. Talán feltekered a damilt, és továbbevezel, más helyre. Lefordítva: felállsz a fotelből, amiben eddig ábrándoztál, vagy máson kezdesz tűnődni. Csupán attól, hogy változtatsz valamin, gyakran a vágyad is megvalósul. Ez persze nem jelenti azt, hogy ha csak ülsz és vársz, akkor ez megtörténik. Nem is tudom pontosan, mi idézi ezt elő. A vágyat, ha életben tudod tartani, az ötlet gyakran beteljesíti. Ha megvan az ötlet, tudod, hogy a vágyad beteljesedik.

EGYÜTTÉRZÉS

Gyengédebb, mint a virág, ha kedves,
keményebb, mint a vihar, ha elveit védi.
A Megvilágosodott védikus meghatározása

A meditáció nem önző tevékenység. Bár magadba merülsz és a saját tudatodat tapasztalod meg, mégsem zárod el magadat a világtól. Erősíted magadat, hogy jobban helyt tudj állni, amikor visszatérsz a való világba.

Ahogy a repülőn is mondják: „Vegyék fel az oxigénmaszkot, és utána segítsék fel az Önök mellett ülőkre is." Barátom, Charlie Lutes mondta mindig: „Sír egy srác a sarkon, és ha odamész megnyugtatni, végül két srác fog sírni a sarkon.

A meditáció fokozza az együttérzést, mások megbecsülését és a képességet mások megsegítésére. Elkezdesz mélyre merülni és megtapasztalod a tiszta szeretet és tiszta béke, de azt is mondhatnám, a tiszta együttérzés óceánját. Megtapasztalod és tudod, mert te magad leszel az. Ekkor visszajössz és ha kilépsz a nagyvilágba, már valóban tehetsz valamit a többi emberért is.

Az egyik fő oka, hogy a nyilvánosság előtt is beszélek a transzcendentális meditációról, az a tapasztalat, hogy mennyire sokat segít a gyerekeken. A gyerekek szenvednek. A stressz egyre fiatalabb és fiatalabb korban tör a gyerekekre, épphogy csak kinőtték a járókát. És olyan tanulási zavarokkal küzdenek, amelyekről én régen még csak nem is hallottam.

Ugyanakkor láttam a tudatalapú oktatás eredményeit is, amely elősegíti a teljes emberi lét minden lehetőségének kibontakozását. A tanulók megkapják ugyanazt a tudást, mint minden más gyerek, azzal az előnnyel, hogy közben arra is megtanítják őket, hogyan merüljenek le magukba és hogyan bontsák ki a legbenső énjüket, hogyan jussanak el a tiszta tudat állapotába.

Egy iskolaigazgató, Dr. George Rutherford Washingtonban három iskolában is bevezette a transzcendentális meditáció oktatását. Korábban ezekben az iskolákban rengeteg erőszakos cselekmény volt: lövöldözések, öngyilkosságok, puszta erőszak. De elérte, hogy a tanítók és tanárok meditáljanak, hogy a tanulók meditáljanak, és minden megváltozott.

Egy detroiti iskolaigazgató, Carmen N'Namdi kilenc éve vezette be a transzcendentális meditációt a Nataki Talibah iskola tanrendjébe. A gyerekek tíz percet meditálnak közösen reggel, tíz percet délután, és az iskola megtelik örömmel. A gyerekek boldogabbak, jobb jegyeket kapnak, és miután elhagyják az iskolapadot, sokkal sikeresebbek is.

A módszer működik. Több ismeretet tudsz befogadni, mert sokkal több örömöt okoz. De közben a tudás tartályát is tágítod. Most vesd ezt össze a normális amerikai iskolák eredményeivel, tiszta röhej. Ezek tények és statisztikák, csak a tudálékosok nem ismerik saját magukat.

Egy este megnéztem egy színpadi előadást a Maharishi Iskolában, Iowában. Itt is tudatalapú oktatás folyik. Hideg, esős este volt, és amikor azt mondták, hogy egy középiskolai darabot megyünk megnézni, arra gondoltam: „Ajjaj, ez egy nagyon hosszú este lesz." Szóval ott ültem az apró nézőtér közepén, egy nagyon szép kicsi színházban, és megjelentek a diákok a színpadon. Nem képzett színészekről volt szó, csak gyerekekről. De soha nem volt ilyen katartikus élményem. Jobb volt, mint egy előadás a Broadway-n, mert láttam a tudatot ezeken a kis arcokon, az élénken világító tudatot. Nagyon okosak voltak, remek ritmusérzékkel, és a humoruk is megnevettetett. Nem félted az ilyen diákokat. Önállóak, megtalálják a helyüket a világban, és jobb hellyé teszik a világot már azzal is, hogy benne élnek.

Azért hoztam létre egy alapítványt, a David Lynch Alapítványt a Tudatalapú Oktatásért és a Világbékéért (The David Lynch Foundation for Consciousness-Based Education and World Peace), hogy ezt minél több gyerek tapasztalhassa meg. Pénzt gyűjtöttünk és szétosztottuk iskolák közt szerte Amerikában, hogy sok-sok ezer gyerek tanulhasson meg meditálni. Hihetetlen élmény látni ezeket a gyerekeket. Nem szoronganak, a stressz úgy pereg le róluk, mint a víz a kacsa tollairól.

Ezt persze nem csak ezekért a gyerekekért teszem, nem csak az ő tudatukat akarom tágítani, hanem mindannyiunkért, mert mindenki olyan, mint egy villanykörte. És mint a villanykörték, élvezhetjük a tudat erősebb fényét magunkban, sőt, meg is világíthatjuk általa a környezetünket. Hiszem, hogy ez a béke kulcsa.

Ha csak tízezerrel több diák meditál, az már hatással van az egész Egyesült Államokra. Olyan, mint egy békehullám. Harmónia, koherencia - azaz igazi béke. Ahogy az egyes emberekből a tudat fénye fokozatosan kiűzi a negatív érzéseket, úgy az egész világból is kiűzheti.

IGAZI BÉKE

Kerüld, el a veszélyt, mely még nem fenyeget.
Jóga-Szútra

Az emberek meg vannak róla győződve, hogy a béke nem létezik, hogy ma már csak vicc az egész. Valaki megnyer egy szépségversenyt, és az a végén a poén, hogy világbékét akar. Mindenki jót röhög rajta. Senki nem hisz a békében. Szép gondolat. De csak ennyi. Nem több, mint egy kedves kis öreganyó ábrándozása. Értelmetlen. Soha nem valósulhat meg. A pokolban élünk, és azt hisszük, ennek így kell lennie.

De mi van akkor, ha tévedünk?

Tudjuk, ha egy ember tágítja a tudatát, ha növeli az egység fényét, a negatív dolgok fokozatosan felszívódnak. Az az ember egyre okosabb, egyre kreatívabb, egyre boldogabb lesz, eltűnnek a rossz érzései, és pozitív irányba befolyásolja a világot. Ha nagyon-nagyon sokan meditálnának, az gyönyörű lenne. Ám gyakorlott meditálók kis csoportjai is hatalmas hatást fejthetnek ki.

Az elmélet szerint, ha a világ lakossága egy százalékának négyzetgyöke, azaz 8000 ember, egy csoportban, haladó szinten, képzett módon meditál, akkor az a csoport a kutatások szerint azt a hatást a négyzeten fejti ki, mintha ugyanennyi ember meditálna egyedül.

Ezeket a béketeremtő csoportokat rövid időre hozták létre kutatási céllal. És minden alkalommal, amikor haladó szinten, csoportban meditáltak, drámaian megváltozott minden a környezetükben. Mérhetően csökkent az erőszak és a bűnözés. Hogy érhették ezt el?

Mindenkiben létezik az egységes tér. Mindig is létezett. Korlátlan, végtelen és örökkévaló. Az életnek az a szintje, aminek soha nem volt kezdete. Volt, van és örökké lesz is. Életre lehet kelteni. Ha az ember életet ad magában az egységes térnek, eljut a megvilágosodásig, az egyén teljességének megvalósulásáig. Ha a világban az egységnek életet adna egy béketeremtő csoport, az maga lenne a világbéke.

BEFEJEZÉS

Befejezésül csak annyit, hogy rendkívüli módon szeretem a filmet, szeretek ötleteket fogni, és szeretek meditálni. Szeretek életet adni az egységnek. És hiszem, hogy ettől a harmóniától folyamatosan jobb lesz az élet. Lehet, hogy a megvilágosodás messze van, de azt mondják, ahogy a fény felé haladsz, minden lépéssel egyre világosabb lesz. Az életemben minden nap egyre jobb és jobb. Hiszem, hogy az éledő egység a világbéke útja. Ezért búcsúzom így: Béke veletek!

Legyen mindenki boldog. Beteg ne legyen senki. Kísérjen mindenkit szerencse. Kerüljön el mindenkit a szenvedés.

Béke.

VÁLOGATOTT FILMOGRÁFIA

Radírfej (Eraserhead, 1977)
Az elefántember (The Elephant Man, 1980)
Kék bársony (Blue Velvet, 1986)
Veszett a világ (Wild at Heart, 1990)
Twin Peaks (1990-1991)
Útvesztőben (Lost Highway, 1997)
Straight Story – Az igaz történet (The Straight Story, 1999)
Mulholland Drive – A sötétség útja (Mulholland Drive, 2001)
Inland Empire (2006)

IDÉZETT FORRÁSOK*

Ramayana.
Retold by William Buck.
University of California Press, 1976
Eternal Stories from the Upanishads.
Thomas Egenes and Kumuda Reddy.
Smriti Books, 2002
Maharishi Mahesh Yogi on the Bhagavad-Gita:
A New Translation and Commentary, Chapters 1-6.
International SRM Publications, 1967., Penguin Books, 1969
Maharishi's Absolute Theory of Defence.
Maharishi Mahesh Yogi.
Age of Enlightenment Publications, 1996
The Upanishads.
Translated by Alistair Shearer and Peter Russel.
Harper & Row, 1978

*A fejezetek elején szereplő mottók fordításai közül több az alábbi, magyarul is megjelent források felhasználásával készült:

Bhagavad-Gita. A Magasztos Szózata.
Ford. Vekerdi József. Budapest, 1997
Upanisadok.
Ford. Tenigl-Takács László. Budapest, 1998
Rámájana.
Ford. Vekerdi József. Budapest, 1997
Patandzsali: Az Igazság Szövétneke (Jóga-Szútra).
Ford. Farkas Attila Márton, Tenigl-Takács László. Budapest, 1997

NÉHÁNY SZÓ A SZERZŐRŐL

A háromszoros Oscar-jelölt David Lynch korunk egyik legnagyobb filmrendezője. A hetvenes évektől napjainkig mind a kritikusok, mind a nagyközönség körében nagy sikert arattak pl. a Radírfej, Az elefántember, a Veszett a világ, a Twin Peaks, a Kék bársony, a Mulholland Drive és az Inland Empire című filmjei, amelyek elmosták a határt a művészfilm és a hollywoodi közönségfilm között.

A David Lynch Alapítvány a Tudatalapú Oktatásért és a Világbékéért megtalálható a www.DavidLynchFoundation.org weboldalon. A szerző a könyvből származó teljes bevételéről lemond az Alapítvány javára, amely az iskolai transzcendentális meditáció oktatásának az elősegítését támogatja.

Vydal Kalligram, spol. s r.o.,
Bratislava 2007. Prvévydanie. Pocet strán 136.
Vydavateľ László Szigeti.
Zodpovední redaktori Attila Ágoston, Judit Klopfer.
Návrh obálky Tibor Hrapka.
Vytlacil Expresprint, spol. s r. o., Partizánske.

Kiadta a Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft.,
Pozsony, 2007. Első kiadás. Oldalszám 136.
Felelős kiadó Szigeti László.
Felelős szerkesztő Ágoston Attila, Klopfer Judit.
Borítóterv Hrapka Tibor.
Nyomta az Expresprint Kft., Partizánske.

A *Hogyan fogjunk nagy halat?* lapjain David Lynch nem mindennapi részletességgel beszél művészetéről, műhelytitkairól, a több mint harminc éve gyakorolt transzcendentális meditációról és annak az alkotó folyamatra gyakorolt pozitív hatásáról.

A kötet rengeteg újdonságot tár fel a rajongók előtt, akik régóta várják, hogy jobban megértsék Lynch személyes látásmódját. Izgalmas olvasmány azoknak is, akik arra kíváncsiak, hogyan fejleszthetik saját kreativitásukat és alkotóerejüket.

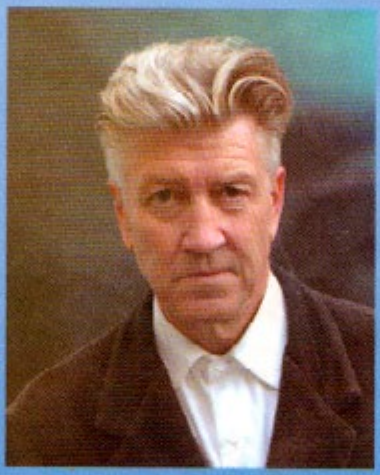

Fotó: David Lynch

A háromszoros Oscar-jelölt David Lynch korunk egyik legnagyobb filmrendezője. A hetvenes évektől napjainkig mind a kritikusok, mind a nagyközönség körében nagy sikert arattak a *Radírfej*, *Az elefántember*, a *Veszett a világ*, a *Twin Peaks*, a *Kék bársony* és a *Mulholland Drive* című filmjei, amelyek elmosták a határt a művészfilm és a hollywoodi közönségfilm között. Legújabb filmjét, az *INLAND EMPIRE*-t a Budapest Film forgalmazásában vetítik a mozik.